

ΕΠΙΤΕΛΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ: ΜΙΑ (ΑΥΤΟ)ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΔΕΞΙΟΤΗΤΑΣ

ΑΜΟΥΝΤΖΙΑ ΑΡΙΣΤΕΑ

A.M.: 3819060

aamountzia@uth.gr

ΚΑΡΑΓΓΕΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

A.M.: 3819050

vkangelos@uth.gr

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΧΑΤΖΗΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΜΑΡΙΟΣ-ΚΟΜΝΗΝΟΣ-ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ
8^Ο ΕΞΑΜΗΝΟ
4^Ο ΈΤΟΣ

ΒΟΛΟΣ

2023

ΤΙΤΛΟΣ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**«ΕΠΙΤΕΛΩΝΤΑΣ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ: ΜΙΑ (ΑΥΤΟ)ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΗ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΔΕΞΙΟΤΗΤΑΣ»**

**"PERFORMING THE SELF: AN (AUTO)ETHNOGRAPHIC APPROACH
TO SOCIAL CLUMSINESS"**

Μέλη Τριμελούς Εξεταστικής Επιτροπής

Κωνσταντίνος Καλαντζής
Επίκουρος Καθηγητής

Γνωστικό αντικείμενο:
Ανθρωπολογία, Μέσα
και Αναπαράσταση

Μαρία Πασχαλίδου
Επίκουρη Καθηγήτρια

Γνωστικό αντικείμενο:
Εικαστικές Τέχνες και
Κινούμενη Εικόνα

Μάριος Κομνηνός
Νικηφόρος
Χατζηπροκοπίου

Επίκουρος Καθηγητής
Επιβλέπων Καθηγητής

Γνωστικό αντικείμενο:
Σπουδές Επιτέλεσης
και Γραφή

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ:

ΑΜΟΥΝΤΖΙΑ ΑΡΙΣΤΕΑ, ΚΑΡΑΓΓΕΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

«Βεβαιώνουμε ότι είμαστε οι συγγραφείς αυτής της πτυχιακής εργασίας, η οποία εκπονήθηκε σύμφωνα με τον Κανονισμό Εκπόνησης Πτυχιακής Εργασίας του ΤΠΔΜΒ».

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Abstract	5
Εισαγωγή.....	7
Θεωρητικό πλαίσιο.....	8
(Αυτό)εθνογραφική μέθοδος και επιτέλεση	13
Μεθοδολογία έρευνας.....	16
(Αυτό)εθνογραφική έρευνα.....	18
1ο μέρος: Σχεδιασμός εργαστηρίου	24
2ο μέρος: Εφαρμογή του εργαστηρίου	26
Συμπέρασμα	36
Βιβλιογραφία.....	39

Περίληψη

Τα άτομα με κοινωνική φοβία τείνουν να έχουν την πεποίθηση ότι η προσοχή των άλλων είναι συνεχώς επικεντρωμένη πάνω τους, ότι οι άλλοι τους παρατηρούν συνεχώς, τους κρίνουν ή τους ελέγχουν εξονυχιστικά. Αυτό συμβαίνει σε πολλές περιπτώσεις ακόμα και όταν πρόκειται για απλές δραστηριότητες. Έχουν την αίσθηση ότι δίνουν συνεχώς μια παράσταση για τους άλλους και φοβούνται ότι δεν μπορούν να αποδώσουν όπως πρέπει ή όπως οι άλλοι αναμένουν από αυτούς. Κάπως έτσι μοιάζει η δική μας καθημερινότητα και αυτό αποτέλεσε κίνητρο αυτής της πτυχιακής εργασίας. Υπάρχει όμως μια σημαντική διαφορά σε σχέση με αυτό που βιώνουμε και ερευνούμε εμείς και την κοινωνική φοβία. Η κοινωνική φοβία ή διαφορετικά, διαταραχή κοινωνικού άγχους αποτελεί μια - σε πολλές περιπτώσεις, αρκετά σοβαρή - αγχώδης διαταραχή με την οποία δεν έχουμε διαγνωστεί και δεν μας απασχολεί ερευνητικά, εφόσον αφορά την ψυχολογία και την ψυχιατρική. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, να προσεγγίσουμε αυτό το θέμα με μια κατεύθυνση που εγγράφεται στις σπουδές επιτέλεσης ξεκινώντας από μια κοινωνιολογική προσέγγιση αυτών. Για τον παραπάνω λόγο κάνουμε μια διάκριση και χρησιμοποιούμε τον όρο κοινωνική αδεξιότητα. Το ερώτημα που μας απασχολεί λοιπόν είναι: πως επιτελούμε τον εαυτό μας στην κοινωνική ζωή εάν θεωρήσουμε πως η επιρροή της κοινωνικής αδεξιότητας συμβάλει αρνητικά σε αυτό; Για την διεξαγωγή της έρευνας προσεγγίσαμε αυτό το ερώτημα μέσα στο (αυτό)εθνογραφικό πεδίο. Σχετικά με την κοινωνική αλληλεπίδραση και τον τρόπο που επιτελείται ο εαυτός και οι κοινωνικοί ρόλοι, η επιρροή της θεωρίας του Erving Goffman (2006) αποτέλεσε σημαντικό για την έρευνα, εργαλείο μας, εκκινώντας από την κοινωνιολογική του προσέγγιση στο θέμα, όπου ταυτόχρονα εντάσσεται στις σπουδές επιτέλεσης. Στην συνέχεια της εργασίας εμβαθύνουμε και ασχολούμαστε περισσότερο αρχικά, με την έννοια της επιτέλεσης και στην συνέχεια με τον τρόπο που συνδέεται με την (αυτό)εθνογραφική έρευνα. Οι σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές περιλαμβάνουν κυρίως τους Carlson (2014), Παπαχριστοφόρου (2022), Clifford (1986), Χατζηπροκοπίου (2021) και Γκέφου-Μαδιανού (2011). Με την ολοκλήρωση του θεωρητικού πλαισίου της έρευνας, περνάμε στην ανάλυση της μεθοδολογίας που ακολουθήσαμε. Η αυτό-εθνογραφική προσέγγιση της έρευνας, με στοιχεία συμμετοχικής παρατήρησης και αυτό-αναστοχασμού, περιλαμβάνει αρχικά δυο κείμενα με τα δικά μας προσωπικά βιώματα και στην συνέχεια τον σχεδιασμό και την

διεξαγωγή ενός εργαστηρίου όπου εφαρμόσαμε ορισμένες δημιουργικές πρακτικές γραφής και δημιουργικής έκφρασης για να εξετάσουμε το αντικείμενο της έρευνάς μας. Τέλος παρατίθενται τα συμπεράσματά μας με την σύνδεση της θεωρίας και της αυτο-εθνογραφικής έρευνας.

Abstract

People with social phobia tend to have the belief that the attention of others is constantly focused on them, that others are constantly observing, judging or scrutinizing them. This happens in many cases even when it comes to simple activities. They feel that they are constantly putting on a performance for others and fear that they cannot perform as they should or as others expect of them. This is what our everyday life looks like and this was the motivation for this thesis. However, there is an important difference between what we experience and research and social phobia. Social phobia or otherwise, social anxiety disorder is an - in many cases, quite serious - anxiety disorder with which we have not been diagnosed and is not of research interest to us, since it concerns psychology and psychiatry. As a result, we approach this topic with a direction that is inscribed in performance studies starting from a sociological approach to them. For this reason we make a distinction and use the term social clumsiness. The question we are concerned with, then, is: how do we perform ourselves in social life if we consider that the influence of social clumsiness contributes negatively to it? To conduct the research we approached this question within the (auto)ethnographic field. Regarding social interaction and the way the self and social roles are performed, the influence of Erving Goffman's (2006) theory was an important, for the research, tool for us, starting from his sociological approach to the topic, where it is at the same time integrated into performance studies. In the rest of the paper we delve deeper and deal more, first, with the concept of performance and then with the way it relates to (auto)ethnographic research. Relevant literature references mainly include Carlson (2014), Papachristophorou (2022), Clifford (1986), Chatziprokopiou (2021) and Gefou-Madianou (2011). With the theoretical framework of the research completed, we move on to the analysis of the methodology followed. The auto-ethnographic approach to the research, with elements of participant observation and self-reflection, involves

firstly two texts with our own personal experiences and then the design and conduct of a workshop where we applied some creative writing and creative expression practices to examine the object of our research. Finally, we set out our conclusions by linking theory and auto-ethnographic research.

Εισαγωγή

Τι θα γινόταν εάν σε ένα υποθετικό σενάριο βρισκόμασταν στα καμαρίνια μιας θεατρικής παράστασης από το πουθενά - εντελώς ξαφνικά; Η παράσταση ακούμε ότι ξεκινάει σύντομα. Όλοι είναι ενθουσιασμένοι αλλά αγχωμένοι. Θα παίξουν σε μια απ' τις πιο γνωστές παραστάσεις του κόσμου. Εσύ βρίσκεσαι εκεί χωρίς κανένα λόγο. Ξαφνικά έρχονται καταπάνω σου άτομα που κρατάνε ρούχα, χτένες, πινέλα... Έρχονται να σε ετοιμάσουν! Μέσα σε ένα κλίμα πανικού, πετάνε τα ρούχα που κρατούσαν πάνω σου, σαν να σου λένε: Ντύσου! Είσαι μέρος της παράστασης και μάλιστα, ο πρωταγωνιστής! Σκέφτεσαι έντρομος πως θα ξεφύγεις απ' αυτή την εντελώς παράλογη κατάσταση που βρέθηκες... Πας να σηκωθείς για να φύγεις. Έρχονται μακιγιέζ, κομμωτές και με γρήγορες κινήσεις σε βάζουν να κάτσεις ξανά και σε ετοιμάζουν. Βρίσκεσαι σε ένα χάος. Όλοι τρέχουν σαν τρελοί. Το κοινό ανυπομονεί. Ακούς μια δυνατή φωνή: βγαίνουμεεε!!! Σε τραβάνε και σχεδόν σηκωτός βρίσκεσαι στην σκηνή! Όλα τα φώτα και τα βλέμματα πάνω σου. Η καρδιά σου χτυπάει σαν τρελή, τα χέρια σου έχουν κατά ιδρώσει. Όλοι κρέμονται απ' τα χείλη σου. Πλέον η μόνη λύση είναι να κάνεις κάτι ή να πεις, πρέπει να αυτοσχεδιάσεις! Δεν γίνεται να καταλάβουν ότι δεν είσαι ηθοποιός, ότι δεν ξέρεις τα λόγια σου, δεν ξέρεις τι ρόλο έχεις, δεν ξέρεις καν σε ποια παράσταση είσαι. Το κοινό πρέπει να δει την παράσταση που περιμένει από εσένα...! Δεν πέρασαν ούτε δύο δευτερόλεπτα με αυτές τις σκέψεις και εμφανίστηκαν και οι υπόλοιποι ηθοποιοί. Δες τι κάνουν οι άλλοι, θα καταλάβεις ποια παράσταση είναι, θα δεις ποιος είναι ο ρόλος σου. Πρέπει να πεις τα λόγια που περιμένουν όλοι, να κάνεις αυτό που περιμένουν όλοι. Δεν μπορείς όμως να το κάνεις, γιατί δεν ξέρεις... Βλέπεις μια ανοιχτή πόρτα εξόδου δίπλα στη σκηνή. Θα φύγεις ή θα αυτοσχεδιάσεις και θα κάνεις ό,τι μπορείς για να βγει η παράσταση και να πάρεις το χειροκρότημα;

Η παραπάνω ιστορία αποτελεί μια εφαρμογή της θεωρίας του Goffman σε μια περίπτωση όπου ο «πρωταγωνιστής» ο οποίος βρίσκεται από το πουθενά σε αυτή την παράσταση που όλοι γνωρίζουν και έχουν ξαναδεί, αναγκάζεται να επιτελέσει έναν ρόλο που ούτε ξέρει ποιος είναι, ούτε τι πρέπει να πει, ούτε τι πρέπει να κάνει σύμφωνα με το σενάριο της παράστασης, μπορεί να μεταφραστεί στην πραγματική, καθημερινή ζωή ενός ατόμου με κοινωνική αδεξιότητα.

Θεωρητικό πλαίσιο

Το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας περιβάλλει με μια διεπιστημονική ματιά στοιχεία των σπουδών επιτέλεσης που αφορούν τον τρόπο που επιτελείται ο εαυτός, παραπέμποντας σε μια κοινωνιολογική προσέγγιση της επιτέλεσης, αυτή του Erving Goffman για «την παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή». Θέτουμε την συσχέτιση αυτών, με την κοινωνική αδεξιότητα η οποία φαίνεται να επηρεάζει το τρόπο που επιτελείται ο εαυτός. Έτσι ερευνούμε αυτή την σύνδεση μέσα σε ένα (αυτό)εθνογραφικό πεδίο.

Με τον όρο κοινωνική αδεξιότητα στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας, εννοούμε την δυσκολία που μπορεί να έχει ένα άτομο στην κοινωνική αλληλεπίδραση, συνήθως υπό κάποιες συγκεκριμένες συνθήκες. Η δυσκολία αφορά κυρίως το έντονο άγχος και το αίσθημα αμηχανίας όταν βρίσκεται σε κοινωνικές καταστάσεις με άλλους ανθρώπους που δεν γνωρίζει - ή γνωρίζει ελάχιστα - και χρειάζεται να μείνει μόνος του, να συνομιλήσει με κάποιον από αυτούς, να ζητήσει κάποια οδηγία, να εκφράσει ελεύθερα και αυθόρμητα την άποψή του ή να πάρει πρωτοβουλίες για μια απόφαση που πρέπει να ληφθεί. Κάποιες άλλες αντιδράσεις που μπορεί να συνοδεύουν το άγχος και την αμηχανία μπορεί να είναι σωματικές όπως η ταχυπαλμία, ο τραυλισμός, η ερυθρίαση του προσώπου και η λάθος αναπνοή. Το άτομο τις περισσότερες φορές, προτιμά να αποφεύγει με κάθε τρόπο τέτοιες καταστάσεις όπου του προκαλούν μια γενικότερη δυσφορία. Ένας από τους λόγους όπου δημιουργείται αυτή η αμηχανία και το άγχος είναι κατά ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό ο φόβος που προκαλείται από σκέψεις που αφορούν στην «ανικανότητα» που το άτομο θεωρεί ότι έχει στο να ανταπεξέλθει σε μια κοινωνική αλληλεπίδραση όπως αναμένει κάποιος/κάποιοι από αυτό. Μπορεί να νιώθει ντροπή ή αμηχανία γιατί θεωρεί πως θα κάνει ή θα πει κάτι που μπορεί να είναι λάθος και οι άλλοι θα τον κρίνουν αυστηρά και αρνητικά για αυτό. Ακόμη και όταν πρόκειται για απλές δραστηριότητες της καθημερινότητας το άτομο νιώθει πως γίνεται το επίκεντρο της προσοχής, πρέπει να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις των άλλων και φοβάται το ενδεχόμενο λάθος, το οποίο πιστεύει πως οι άλλοι θα αντιληφθούν και θα το κρίνουν.

Η κοινωνική φοβία (Δόβελος, 2007)¹ είναι μία διαταραχή η οποία σύμφωνα με την συμπτωματολογία¹ της σχετίζεται με αυτό που εννοούμε εμείς με τον όρο της κοινωνικής αδεξιότητας, όμως η προσέγγιση και η έρευνα της κοινωνικής φοβίας αφορά έναν άλλο κλάδο από αυτόν που εμείς ασχολούμαστε. Η χρήση του όρου κοινωνική αδεξιότητα χρησιμοποιείται με το σκεπτικό στο οποίο η επιτυχής αλληλεπίδραση με το κοινωνικό σύνολο ορίζεται απ' το κατά πόσο το άτομο έχει αναπτύξει αυτή την δεξιότητα. Εάν λοιπόν κάποιος νιώθει και σκέφτεται με τον παραπάνω τρόπο, στα πλαίσια αυτής της εργασίας θεωρούμε ότι δεν έχει αποκτήσει ακόμη αυτή την δεξιότητα, οπότε με μία παρομοίωση, ότι απλά ορίζεται ένας ρόλος που το άτομο καλείται να επιτελέσει στα πλαίσια της κοινωνικής ζωής και συμβαίνει, να μην έχει μάθει ακόμη καλά τα λόγια του σεναρίου που του έχουν δοθεί ή επιτελεί έναν διαφοροποιημένο ρόλο από τον κοινωνικά «προβλεπόμενο».²

Η παραπάνω παρομοίωση μπορεί να μας περάσει στην ματιά του Erving Goffman όσον αφορά την ανάλυσή του για τον τρόπο λειτουργίας μας στην κοινωνική ζωή και την σύνδεσή της με την παρουσίαση - επιτέλεση του εαυτού. Για να κατανοήσουμε την επιρροή που μπορεί να έχει η κοινωνική αδεξιότητα, πρέπει πρώτα να κατανοήσουμε τον τρόπο λειτουργίας των καθημερινών κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και πώς παρουσιάζουμε τον εαυτό μας στην κοινωνία. Ο Goffman αναφέρεται σε αυτήν τη διαδικασία με όρους θεατρικού δρώμενου, όπου υποδύμαστε ρόλους και επιτελούμε παραστάσεις.³ Από αυτήν την οπτική, μπορούμε να κατανοήσουμε πώς η κοινωνική αδεξιότητα μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την επιτέλεση του ρόλου μας ή την παρουσίαση του εαυτού μας μέσα στην καθημερινότητα.

Ο Goffman τονίζει ότι οι ρόλοι αποτελούν σημαντικό μέρος της κοινωνικής ζωής και ότι οι άνθρωποι πρέπει να αλληλεπιδρούν με τους ρόλους αυτούς και να τους προσαρμόζουν στις διάφορες κοινωνικές καταστάσεις που αντιμετωπίζουν. «Ο Goffman χρησιμοποιεί τον όρο «παράσταση» για να αναφερθεί σε όλη την δραστηριότητα του ανθρώπου που σημειώνεται κατά την διάρκεια της παρουσίας του

¹ Ιωάννης Δόβελος. (2007). Κέντρο Εφαρμοσμένης Ψυχοθεραπείας & Συμβουλευτικής Κέντρο Εφαρμοσμένης Ψυχοθεραπείας & Συμβουλευτικής. psychotherapia.gr.

² Το τι ορίζεται ως κοινωνικά προβλεπόμενο είναι υποκειμενικό, αλλά εδώ χρησιμοποιείται με την έννοια των κοινωνικών συμβάσεων που διακατέχουν την εκάστοτε κοινωνική αλληλεπίδραση μέσα στα εκάστοτε κοινωνικά πλαίσια.

³ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ. Erving Goffman. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. Σελ. 73

μπροστά σε ένα συγκεκριμένο σύνολο παρατηρητών στους οποίους έχει μια επίδραση πάνω τους.»⁴ Ορίζει την έννοια του προσκήνιου όπου σε αυτό, τα άτομα ερμηνεύουν την εκάστοτε παράσταση με βάση τα πρότυπα που ορίζονται και τις εντυπώσεις που θέλουν να μεταφέρουν στο κοινό που τα παρακολουθεί. Στο παρασκήνιο από την άλλη, μπορούν να εκδηλώνουν ελεύθερα τα συναισθήματά τους και να αποκρύπτουν από το κοινό διάφορες άλλες δράσεις που πραγματοποιούνται.⁵ Οι ερμηνευτές έχουν σαν κύριο μέλημα να αποτρέψουν την είσοδο ή την «ατυχή παρείσφρηση» του κοινού στα παρασκήνια η οποία μπορεί να χαλάσει την παράσταση και την εικόνα που θέλουν να μεταφέρουν οι ερμηνευτές.⁶ Στο σκηνικό⁷ όπως αναφέρει, περιλαμβάνονται η διακόσμηση, η επίπλωση, η διάταξη του χώρου, τα στοιχεία του φόντου και τα σκηνικά αντικείμενα που διαμορφώνουν την εκάστοτε παράσταση. Το σκηνικό μένει «ακίνητο» στην τοπογραφική θέση και τα άτομα χρησιμοποιούν μόνο ένα μέρος αυτού. Έτσι, τα άτομα αρχίζουν να παίζουν τον ρόλο τους όταν βρεθούν στον κατάλληλο χώρο. Η «προσωπική όψη», αφορά τα στοιχεία που ταυτίζονται πιο στενά με τον ίδιο τον ερμηνευτή και αυτά τον ακολουθούν μαζί όπου και αν πηγαίνει. Στην προσωπική όψη περιέχονται τα διακριτικά της θέσης ή του αξιώματος, η αμφίεση, το φύλο, η ηλικία, τα φυλετικά χαρακτηριστικά, οι σωματικές διαστάσεις, το παρουσιαστικό, η στάση, οι κινήσεις του σώματος, το ύψος της ομιλίας, οι εκφράσεις του προσώπου κ.α.⁸ Ο Goffman εισάγει την έννοια του χειρισμού των εντυπώσεων⁹ όπου οι ερμηνευτές χρησιμοποιούν διάφορες πρακτικές, προκειμένου να αποτραπούν περιστατικά τα οποία θα «διασαλεύσουν» την παράσταση και θα οδηγήσουν σε αμηχανία όπως αυτά που ονομάζει δραματουργικά απρόοπτα, δηλαδή ακούσιες χειρονομίες, ατυχείς παρεισφρήσεις, ατοπήματα και σκηνές. Έχει ενδιαφέρον να επικεντρωθούμε σε κάποιες από αυτές τις πρακτικές όπως η δραματουργική αυτοπειθαρχία, η απόκρυψη, και η δραματουργική προετοιμασία.

Η δραματουργική αυτοπειθαρχία¹⁰ απαιτεί από τον ερμηνευτή τον έλεγχο του εαυτού του κατά την διάρκεια επιτέλεσης του ρόλου του τον οποίο πρέπει να έχει κατανοήσει σε βάθος και να γνωρίζει τις προσδοκίες του ακροατηρίου για τον ρόλο και

⁴ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ. Erving Goffman. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. Σελ.17

⁵ Στο ίδιο. Σελ. 166

⁶ Στο ίδιο. Σελ. 264

⁷ Στο ίδιο. Σελ. 78

⁸ Στο ίδιο. Σελ. 79

⁹ Στο ίδιο. Σελ. 274

¹⁰ Στο ίδιο. Σελ. 271-272

την κοινωνική κατάσταση. Οφείλει να ελέγχει προσεκτικά τις συναισθηματικές του εκφράσεις, τα λόγια και τις κινήσεις του προκειμένου να προφυλάσσεται από πιθανές «ακούσιες χειρονομίες» και «ατοπήματα» που μπορεί να οδηγήσουν στην διατάραξη της λειτουργικότητας της παράστασης. Επιπλέον, πρέπει να διαθέτει ικανότητες ευελιξίας χειρισμού των εντυπώσεων σε περιπτώσεις απρόοπτων καταστάσεων όπου θα χρειαστεί να διαχειριστεί και να αποκαταστήσει την λειτουργικότητα της παράστασης.

Η πρακτική της απόκρυψης επιτρέπει στον εκτελεστή να διατηρεί μια εξιδανικευμένη εικόνα του εαυτού του, και η παράστασή του να παρουσιάζεται ως τελειοποιημένη και απεγάδιαστη. Αυτό το επιτυγχάνει αποκρύπτοντας διάφορα στοιχεία από το κοινό του όπως, κρυφές του απολαύσεις, πληροφορίες για το παρελθόν του¹¹, εσφαλμένες ενέργειες¹² και λάθη και την διαδικασία που προηγήθηκε της παράστασης με την παρουσίαση μόνο του τελικού προϊόντος.¹³

Η δραματουργική προετοιμασία¹⁴ έχει μεγάλη σημασία, καθώς καθιστά τον ερμηνευτή προετοιμασμένο για πιθανές απρόβλεπτες καταστάσεις, παρεμβάσεις από το κοινό, σχόλια και αντιδράσεις. Η προετοιμασία επικεντρώνεται στην πρόβλεψη πιθανών διαταραχών και στον υπολογισμό των τρόπων αντιμετώπισης απρόβλεπτων εξελίξεων που ενδεχομένως ο ερμηνευτής θα πρέπει να διαχειριστεί.

Σε αυτή την εργασία θα εστιάσουμε παρακάτω, στο μέρος της έρευνας, κυρίως στον τρόπο που αποκρύπτει το άτομο πληροφορίες για το παρελθόν του με σκοπό να παρουσιάσει μια διαφορετική, νέα εικόνα του εαυτού του που έχει ως στόχο να το οδηγήσει σε περισσότερο «πετυχημένες» αλληλεπιδράσεις μέσα σε ένα νέο περιβάλλον. Επίσης θα δούμε πως εφαρμόζεται η πρακτική της απόκρυψης της διαδικασίας που προηγείται της παράστασης με σκοπό να παρουσιαστεί ένα «τελικό προϊόν», αυτό του εξιδανικευμένου εαυτού.¹⁵

¹¹ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ. Erving Goffman. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. Σελ. 264

¹² Στο ίδιο Σελ. 98-99

¹³ Επίσης ενδέχεται να αποκρύψει και: «βρώμικες δουλειές» (σελ. 99), συμβιβασμούς, ταπεινώσεις, πλάγιους τρόπους (σελ.101), ανέντιμες συναλλαγές και ενέργειες, παραβίαση ηθικών αρχών και ιδεωδών προτύπων (σελ.110-111).

¹⁴ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ. Erving Goffman. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. Σελ. 283

¹⁵ Στο ίδιο Σελ. 99

Ο Goffman επίσης αναφέρει τη δυσφορία και το άγχος που προκαλεί η ανάγκη να προσαρμοστούμε σε καινούργιες καταστάσεις και ανθρώπους. Αυτό συνάδει με την έννοια της προστασίας του «προσώπου» που προτείνει, όπου προσπαθούμε να διατηρήσουμε μια θετική εικόνα του εαυτού μας και να αποφύγουμε την αμφισβήτηση ή την καταπάτηση του «προσώπου» μας. Συγκεκριμένα, το πρόσωπο αναφέρεται στην εικόνα του εαυτού μας με βάση τα αποδεκτά κοινωνικά χαρακτηριστικά. Έτσι, τα άτομα προσπαθούν να διατηρήσουν το πρόσωπο που έχουν δημιουργήσει σε διάφορες κοινωνικές περιστάσεις και με το οποίο συνδέονται συναισθηματικά, ώστε να αισθάνονται καλά όταν αυτό υποστηρίζεται. Επειδή το πρόσωπο προσαρμόζεται ανάλογα με το κοινό και τον τύπο της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, μπορούμε να το αντιληφθούμε ως μια ζωντανή μάσκα, ένα προσωπίο, σύμφωνα με τη δραματουργική οπτική του Goffman.»¹⁶ Σύμφωνα επίσης με τον Park, ο οποίος αναλύει περισσότερο την έννοια του προσωπίου: «καθένας από εμάς παίζει πάντα και παντού έναν ρόλο περισσότερο ή λιγότερο συνειδητά. Οι ρόλοι αυτοί μας βοηθούν να γνωρίζουμε ο ένας τον άλλο και τον εαυτό μας. Το πρόσωπό μας είναι σαν μια ζωντανή μάσκα, ένα προσωπίο που ζει και εξελίσσεται καθώς προσαρμόζουμε τον εαυτό μας στις απαιτήσεις και τα χαρακτηριστικά του ρόλου που παίζουμε. Κατά κάποιον τρόπο, το πρόσωπό μας αντιπροσωπεύει την αντίληψή μας για τον εαυτό μας και τον ρόλο που προσπαθούμε να αναπαραστήσουμε με επιτυχία. [...]»¹⁷

Βασιζόμενοι στη θεωρία του Goffman, κατανοούμε πολλές λειτουργίες που αφορούν την κοινωνική αλληλεπίδραση σε σχέση με τον τρόπο που επιτελούμε και παρουσιάζουμε τον εαυτό μας στην καθημερινή ζωή. Τι σημαίνει όμως επιτέλεση; «Ο όρος «performance» είναι ιδιαίτερος δημοφιλής τα τελευταία χρόνια και χρησιμοποιείται σε πλήθος γνωστικών πεδίων, όπως οι τέχνες, η λογοτεχνία και οι κοινωνικές επιστήμες. Κάθε μια απ' αυτές επιχειρεί να αναλύσει και να καταστήσει κατανοητό το συγκεκριμένο είδος της ανθρώπινης δραστηριότητας σε διαφορετικά πλαίσια. Έτσι, έχει αναπτυχθεί ένα πλήθος μελετών και αναλύσεων από ειδικούς διαφόρων γνωστικών πεδίων. Αυτό οδηγεί σε μια αδυναμία και σύγχυση - τουλάχιστον αρχικά - στην επεξεργασία αυτού του θέματος λόγω του υπερμεγέθους όγκου

¹⁶ Ελένη Καραφώτη. ΕΥΓΕΝΕΙΑ, ΑΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΟΜΙΛΟΥΝΤΟΣ ΑΤΟΜΟΥ. Σελ. 22.

¹⁷ Marvin Carlson. PERFORMANCE: ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ. Αθήνα: Παπαζήση. 2014. Σελ. 156

πληροφορίας.»¹⁸ (Carlson, 2014) Σύμφωνα με την Παπαχριστοφόρου (2022)¹⁹, για να κατανοήσουμε το περιεχόμενο του όρου της «επιτέλεσης» σε όλο του το εύρος (performance) όπως αποδίδεται στα αγγλικά, πρέπει να ανατρέξουμε στην αγγλική ορολογία. «Το ρήμα «perform» χρησιμοποιείται σε τρία κύρια πλαίσια: την επίδοση [...] όπου σημαίνει «κάνω κάτι με επιτυχία», την τέχνη, όπου σημαίνει «αποδίδω ένα έργο τέχνης» κατά τη διάρκεια μιας παράστασης (θέατρο, μουσική, χορός), και την καθημερινή ζωή, όπου σημαίνει ακόμη και «επιδεικνύομαι, υποκρίνομαι, παρουσιάζομαι μπροστά σε ένα άτυπο κοινό, σε αυτούς που με παρατηρούν». Επομένως, ο όρος «performance» στα αγγλικά αναφέρεται πάντοτε στην εκτέλεση μιας πράξης, είτε αυτή είναι ιδιωτική είτε δημόσια, μπροστά σε ένα (άτυπο) κοινό που αποτελείται τουλάχιστον από ένα άτομο.» Εμείς στην συγκεκριμένη εργασία θα εστιάσουμε στο τρίτο αναφερόμενο πλαίσιο, αυτό της καθημερινής ζωής και πιο συγκεκριμένα θα επικεντρωθούμε στις επιτελέσεις του εαυτού μέσα σε αυτό με γνώμονα την κοινωνική αδεξιότητα.

(Αυτό)εθνογραφική μέθοδος και επιτέλεση

Από την δεκαετία του 80' και έπειτα, ο κλάδος της κοινωνικής ανθρωπολογίας δέχθηκε μια αναστοχαστική κριτική σε σχέση με την εθνογραφική μέθοδο που χρησιμοποιούταν αμιγώς έως τότε η οποία ενείχε το πολιτικό βάρος της αποικιοκρατίας και επηρεαζόταν από τις παραδοχές του θετικισμού για την ιδέα της παραγωγής μιας «αντικειμενικής» γνώσης. Μια από αυτές που αλλάζει τα δεδομένα της ανθρωπολογίας είναι αυτή του Clifford (1986) στο «*Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*». Συνοπτικά, εκφράζει την αναστοχαστική κριτική του με βασικά στοιχεία της, την αμφισβήτηση της ουδετερότητας, της ακρίβειας και της αποστασιοποίησης κατά την διαδικασία της συμμετοχικής παρατήρησης και της μετέπειτα γραφής των εθνογραφικών κειμένων και τελικά θεωρεί πως όλες οι «αλήθειες» είναι μερικώς κατασκευασμένες και δεν μπορούν να αποτελούν την «αντικειμενική αλήθεια». Στρέφει την προσοχή περισσότερο στην ίδια την διαδικασία καταγραφής που διεξάγει ο ερευνητής και τον τρόπο παραγωγής γνώσης, κατά την διάρκεια της επιτόπιας έρευνας και της συμμετοχικής παρατήρησης (όπου μέχρι τότε

¹⁸Στο ίδιο. Σελ. 557-558

¹⁹Ο ΕΑΥΤΟΣ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΕΛΕΣΗ. ΜΑΡΙΛΕΝΑ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ. Εκδόσεις Παπαζήση. Σελ. 159-160

κανονικά αποσιωπούσαν), θέλοντας να επισημάνει πως δεν υφίσταται αντικειμενικότητα εφόσον ο εθνογράφος συνυπάρχει στο πεδίο με τους «Άλλους», είναι το κύριο εργαλείο συλλογής δεδομένων και έτσι τελικά αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της εθνογραφικής διαδικασίας. Διαφορετικά, ο εθνογράφος συνεπιτελεί, επηρεάζει και επηρεάζεται, με διάφορους τρόπους μέσα στο πεδίο και κατά την διάρκεια της συγγραφής της έρευνας οφείλει να (αυτό)αναστοχάζεται σε σχέση με την διαδικασία της έρευνας και να συμπεριλαμβάνει τον τρόπο όπου παράχθηκε η γνώση και την συμβολή ή επιρροή που έχει «αναγκαστικά» εκείνος σε αυτή. Τα αυτοαναφορικά στοιχεία στην εθνογραφική έρευνα πια, αποτελούν σημαντικό κομμάτι της και εμφανίζονται σε αρκετά μεγάλο βαθμό με την διαδικασία του αναστοχασμού / αυτο-αναστοχασμού εφόσον συμβάλλουν σημαντικά. Η αλλαγή αυτή έχει απασχολήσει θεωρητικούς που επαναπροσδιορίζουν την συμμετοχική παρατήρηση και την σημασία της βιωμένης εμπειρίας στο πεδίο, με μεγαλύτερη έμφαση στην επιτέλεση του ρόλου του εθνογράφου, όπως ο Victor Turner²⁰, μετέπειτα ο Richard Schechner²¹ (βασιζόμενος σε θεωρητικές προσεγγίσεις που είχε καθορίσει ο Erving Goffman) και αυτές του Conquergood.²² «Οι ανθρωπολόγοι στρέφονται σε μια επιτελεστική εθνογραφία και αναδुकνύουν την εθνογραφική έρευνα ως «ενσώματη πρακτική», ως «τρόπο αντίληψης μέσω των αισθήσεων». Αντλώντας από τα γραπτά του Victor Turner, ο Johannes Fabian προτείνει πως «η συμμετοχική παρατήρηση δεν μπορεί επ' ουδενί να είναι μια σειρά ερωτήσεων και απαντήσεων που συσσωρεύονται, αλλά ένα πλέγμα επιτελέσεων εντός του οποίου ο/η εθνογράφος δρα [...] ως εθοδραματοουργός.»²³ (Χατζηπροκοπίου, 2021)

Η Παπαχριστοφόρου (2022) εμβαθύνει ιδιαίτερα στην σημασία του εαυτού ως εργαλείο έρευνας και στην σύνδεση της εθνογραφίας με την επιτέλεση.²⁴ Βασικό σημείο αναφοράς της είναι ότι ο ερευνητής κατά την διαδικασία της επιτόπιας έρευνας και της συμμετοχικής παρατήρησης καλείται να υιοθετήσει - ουσιαστικά να επιτελέσει - μια ενδιάμεση ταυτότητα η οποία θα εκφράζει επιλεκτικά, συγκεκριμένες όψεις της

²⁰ Βλ. Turner Victor, 1982, *From Ritual to Theatre*. Turner V., 1987, *The Anthropology of Performance*. Turner V. & Turner E., 1982, *Performing Ethnography*.

²¹ Βλ. Schechner Richard, 1985, *Between Theatre and Anthropology*. Schechner R. 1990, *By Means of Performance: Intercultural Studies of Theatre and Ritual*.

²² Βλ. Conquergood Dwight, 1985, *Performing as a Moral Act: Ethical Dimensions of the Ethnography of Performance*. Conquergood D., 1991, *Rethinking ethnography: Towards a critical cultural politics*.

²³ Μάριος Χατζηπροκοπίου. Εθνογραφία, επιτέλεση, μυθοπλασία: τρεις μεθοδολογικές σημειώσεις. Σκηνή. Σελ.. 54-55.

²⁴ Ο ΕΑΥΤΟΣ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΕΛΕΣΗ. ΜΑΡΙΛΕΝΑ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ. Εκδόσεις Παπαζήση

προσωπικότητάς του.²⁵ Στην δικιά μας περίπτωση όλη η έρευνα ξεκινά από ένα προσωπικό κίνητρο το οποίο αφορά μια πολύ συγκεκριμένη «όψη του εαυτού» μας η οποία σχετίζεται με την κοινωνική αδεξιότητα. Αυτή η ενδιάμεση ταυτότητα κατά την διαδικασία της έρευνάς μας εκφράστηκε σε διάφορα στάδια και με διαφορετική ισχύ σε κάθε ένα από αυτά. Επίσης το ίδιο συνέβη και με τους συμμετέχοντες της έρευνας όπου σε αντίθεση με μια ολοκληρωμένη «κανονική» εθνογραφική έρευνα η οποία θα διαρκούσε μεγαλύτερο χρονικό διάστημα και θα μας επέτρεπε ως ερευνητές να δούμε διαφορετικές όψεις των συνομιλητών μας, λόγω του πολύ συγκεκριμένου πλαισίου έρευνας που είχαμε θέσει, εκφράστηκε κατά κύριο λόγο από όλους, η όψη του εαυτού που αφορούσε την κοινωνική αδεξιότητα. «Ως ερευνητές διαχειριζόμαστε την εικόνα του εαυτού που θέλουμε να προβάλλουμε με σκοπό την αποδοχή, την ένταξη και την παραγωγική συναναστροφή σε συγκεκριμένα κοινωνικά πλαίσια που υπαγορεύει η κοινότητα αποδοχής»²⁶ Η Παπαχριστοφόρου αναφέρει: «Η επιτέλεση αναδεικνύει τις εμικές οπτικές στις ενέργειες και τις δράσεις που καταγράφει ο εθνογράφος μέσω ενός συμβολικού περιεχομένου. Αυτές οι οπτικές μπορούν να γίνουν αντιληπτές μόνο μέσα από την βιωματική συμμετοχή στην ίδια την επιτέλεση (πβ. Karchan 1995). Όπως αναφέρει ο Richard Schechner, στο πλαίσιο των σπουδών επιτέλεσης, αυτές οι ενέργειες προσεγγίζονται θεωρητικά με τέσσερις τρόπους: 1) ως συμπεριφορές μέσα από ζωντανά ρεπερτόρια και αρχειοθετημένες καταγραφές, 2) ως καλλιτεχνική έκφραση και πρακτική, 3) ως συμμετοχική παρατήρηση στο πεδίο της επιτόπιας έρευνας (το οποίο δεν χρειάζεται να είναι εξωτικό, αλλά μπορεί να ανακαλύψει το "άλλο" ακόμη και στο εσωτερικό του δικού του πολιτισμού). Έτσι ο ερευνητής επιτελεί την έρευνα τόσο ως παρατηρητής όσο και ως παράγοντας της έρευνας, δηλαδή και μέσα και έξω από τον ρόλο. [...]. Σύμφωνα με τον Abrahams (1986), η αναγνώριση των διαφορετικών βαθμών σωματοποίησης, νοημάτων και συναισθημάτων αποτελεί τη βάση μιας εθνογραφίας της επιτέλεσης που βασίζεται στην εμπειρία. Ο όρος "εμπειρία" είναι ευέλικτος και μπορεί να καλύπτει πεδία συμπεριφοράς από το καθημερινό έως το εξαιρετικό, το υπερφυσικό και το ιερό. Επιπλέον μπορεί να αναφέρεται τόσο στο ατομικό όσο και στο συλλογικό. Το ερευνητικό μας ενδιαφέρον μετατοπίζεται ουσιαστικά από το (αντικειμενικό) γεγονός στο (υποκειμενικό) βίωμα και στην εμπειρία του, αποσκοπώντας τελικά σε μια εμική πρόσληψη και ερμηνεία των

²⁵ Στο ίδιο. Σελ. 16-17, 108-111

²⁶ Στο ίδιο. Σελ. 25, Σελ. 75

πραγμάτων, καλύπτοντας όσο το δυνατόν μεγαλύτερο εύρος και σπάζοντας το προστατευτικό κέλυφος της «αυτό»-εθνογραφίας. Από αυτή την οπτική, και όσον αφορά την διεξαγωγή της εθνογραφικής έρευνας πεδίου, ή «επιτελεστική» συμμετοχή είναι καθοριστικής σημασίας κυρίως στο βαθμό που αυτή συνδέεται με την αποδοχή ενός «κοινωνικού ρόλου» - γιατί ακριβώς αυτός είναι που εξασφαλίζει την ενσωμάτωση του ερευνητή στην κοινότητα των συνομιλητών του στο πεδίο, άρα πρόκειται για ταυτότητα.»²⁷ (Παπαχριστοφόρου, 2022)

Μεθοδολογία έρευνας

Για να διαπιστώσουμε πως η θεωρία του Goffman σχετίζεται με την αποτυχία της επιτέλεσης ενός ρόλου η οποία οφείλεται στην κοινωνική αδεξιότητα, ξεκινήσαμε την έρευνά μας πρώτα με τις δικές μας (αυτό)εθνογραφικές αναφορές στα προσωπικά μας βιώματα σχετικά με τις δυσκολίες και τα εμπόδια που βρίσκουμε στην αλληλεπίδραση και την επιτέλεση διαφόρων κοινωνικών ρόλων. Στη συνέχεια σχεδιάσαμε και εφαρμόσαμε ένα εργαστήριο με σκοπό την διεύρυνση απαντήσεων στο ερώτημά μας. Στο εργαστήριο, χρησιμοποιήσαμε την μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης και εφαρμόσαμε ορισμένες δημιουργικές πρακτικές γραφής και δημιουργικής έκφρασης για να εξετάσουμε το αντικείμενο της έρευνάς μας. Έτσι, από το θεωρητικό μέρος της εργασίας προχωρήσαμε στο ερευνητικό. Σε αυτό, καταγράφουμε διαφορετικές επιτελέσεις του εαυτού με κοινό παράγοντα την κοινωνική αδεξιότητα, με παρατηρήσεις που αφορούν αρχικά την προσωπική μας ζωή και στη συνέχεια αναγάγουμε αυτή την παρατήρηση σε ένα πιο συλλογικό επίπεδο μέσω του εργαστηρίου όσον αφορά τις επιτελέσεις των συγκεκριμένων ατόμων που συμμετείχαν σε αυτό, αλλά και την επιτέλεση του εαυτού μας μέσα σε αυτό το πλαίσιο της συμμετοχικής παρατήρησης με αναστοχαστικές και αυτό-αναστοχαστικές αναφορές. Αυτός ο κοινός παράγοντας που αναφέρθηκε παραπάνω αποτέλεσε τον οδηγό της έρευνας και καθόρισε στην συνέχεια τα αποτελέσματά της. Σύμφωνα με την διάκριση του «εαυτού» και του «άλλου» που ταυτίστηκε η ανθρωπολογία για μεγάλο χρονικό διάστημα με την μελέτη «άλλων πολιτισμών» που ενείχε ως βασικό χαρακτηριστικό την ετερότητα των «άλλων» από το «εμείς» των δυτικών, η

²⁷ Ο ΕΑΥΤΟΣ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΕΛΕΣΗ. ΜΑΡΙΛΕΝΑ ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ. Εκδόσεις Παπαζήση Σελ. 168-169

πραγματική ταύτιση των εθνογράφων με αυτούς τους «εξωτικούς» και «μακρινούς» πολιτισμούς ήταν αδύνατη.²⁸ Η συζήτηση αυτή είναι ευρεία με πολλές εμπλεκόμενες κριτικές, θεωρίες και αναφορές με τις οποίες δεν θα ασχοληθούμε περαιτέρω στην συγκεκριμένη εργασία, όμως μας οδηγεί στην εθνογραφική προσέγγιση της ανθρωπολογίας οίκου. Τον όρο «ανθρωπολογία οίκου» η Μαδιανού ορίζει ως εξής: « Η μελέτη του οικείου «πολιτισμού» του ανθρωπολόγου, η μελέτη δηλαδή των κοινωνικών και πολιτισμικών ομάδων που ζουν στο ίδιο στενό ή ευρύτερο πλαίσιο με αυτό που ζει και εργάζεται ο εθνογράφος (όπως, εθνοτικές ομάδες, εθνικά κράτη ή γεωγραφικές περιοχές).»²⁹ Στην περίπτωση της δικής μας έρευνας δημιουργήθηκε ένα πλαίσιο το οποίο διακατέχεται από την ταύτιση των ερευνητών με τους συνομιλητές σε αρκετά μεγάλο βαθμό. Λόγω του πολύ συγκεκριμένου ερευνητικού ερωτήματος που είχαμε θέσει, οι συγκεκριμένοι συνομιλητές, ουσιαστικά επιλέχθηκαν και αποτέλεσαν συνομιλητές μας με βάση ένα πολύ συγκεκριμένο κοινό «χαρακτηριστικό» που μοιραζόμασταν όλοι μας (κοινωνική αδεξιότητα). Έτσι, όπως αναφέρει και η Μαδιανού (σε πολύ διαφορετικά πλαίσια)³⁰ κατείχαμε μια προνομιακή θέση εφόσον ταυτιζόμασταν με τους συνομιλητές, και εκείνοι με εμάς, σε σχέση με έναν εθνογράφο που δυνητικά θα μελετούσε το θέμα της κοινωνικής αδεξιότητας με μια ομάδα ανθρώπων, όντας ο ίδιος, για παράδειγμα, εξαιρετικά επικοινωνιακός και με πολύ ανεπτυγμένες κοινωνικές δεξιότητες. Με την δεύτερη συνθήκη, πιθανότατα θα χρειαζόταν να δοθεί περισσότερος χρόνος στην προσαρμογή και το «άνοιγμα» των πληροφορητών ως προς τον ερευνητή και δυνητικά ο εθνογράφος να χρειαζόταν να προσαρμόσει τον ρόλο του μειώνοντας μια όψη του χαρακτήρα του. Εμείς αντίθετα για να φτάσουμε άμεσα στο σημείο που θα μπορούσαμε να «εκμαιεύσουμε πληροφορίες», αναδείξαμε αυτή την όψη του εαυτού μας.

²⁸ Γκέφου-Μαδιανού. (2011) *Ανθρωπολογική θεωρία και εθνογραφία: σύγχρονες τάσεις* Σελ. 372-382).

²⁹ Γκέφου-Μαδιανού. (2011) *Ανθρωπολογική θεωρία και εθνογραφία: σύγχρονες τάσεις* Σελ. 365-366.

³⁰ Στο ίδιο. Σελ. 375

(Αυτό)εθνογραφική έρευνα

Η έναρξη της (αυτό)εθνογραφικής έρευνας γίνεται από τα κείμενα που αναπτύσσονται παρακάτω. Στα δύο αυτά κείμενα παραθέτουμε το βίωμά μας, με μία αποστασιοποιημένη αναστοχαστική οπτική συνδεδεμένη με το θεωρητικό μας πλαίσιο. Σημαντικό κομμάτι της έρευνας που θα πρέπει να τονιστεί είναι πως αυτές οι εμπειρίες διαδραματίζονται στον Βόλο, σε μια επαρχιακή πόλη μεσαίου μεγέθους όπου αυτό πιθανότατα παίζει ρόλο στην κοινωνικοποίηση των ατόμων, ειδικά όταν πρόκειται για τις ηλικίες που αναφέρονται (προεφηβεία, εφηβεία και πρόωμη ενήλικη ζωή).

Μέσα από το παρακάτω κείμενο το άτομο μας περιγράφει εν συντομία το πως βιώνει γενικότερα στην ζωή του την κοινωνική αδεξιότητα και το τι σημαίνει για εκείνον. Ο ίδιος ξεκινάει να αναφέρει: *«Στη ζωή μου και κυρίως στη συναναστροφή μου με την κοινωνία, χρειάζεται να προσαρμοστώ στα δεδομένα αλλά και τους κανόνες που πλαισιώνουν ένα ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Η κάθε περίπτωση συναναστροφής χρειαζόταν διαφορετικό τρόπο προσέγγισης και συμπεριφοράς από πλευράς μου, όπου αυτό, δεν ήμουν πάντα ικανός να το κάνω [...]. Σκέφτομαι από πριν το πώς θα μπορέσω να πω την κατάλληλη δικαιολογία για να μπορέσω να περάσω αυτή την κατάσταση όσο πιο ανώδυνα γίνεται. Η αποφυγή καταστάσεων από πλευράς μου είναι πολύ συχνό φαινόμενο που όμως προσπαθώ όσο μπορώ να το μειώσω [...]. Τα αρνητικά σενάρια που σχηματίζω μέσα στο μυαλό μου με οδηγούν στο να μην μπορώ να ανταπεξέλθω σε μια συζήτηση, ομιλία αλλά και οτιδήποτε άλλο έχει σχέση με την κοινωνικοποίηση. Εάν εγώ ένιωθα ότι δεν ήμουν ικανός να παίζω αυτόν τον ρόλο αυτομάτως θεωρούσα ότι έχω αποτύχει να συναναστραφώ με τους υπόλοιπους.»* Σε αυτό το σημείο είδαμε τον τρόπο με τον οποίο κάνει ο ίδιος την περιγραφή για τον εαυτό του και μας αναφέρει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει. Στη συνέχεια αναφέρει τον τρόπο που η πανδημία επηρέασε τον ίδιο στην καθημερινότητά του και μας λέει χαρακτηριστικά ότι: *«Εκείνη η περίοδος ήταν πολύ σημαντική, γιατί μόλις είχα περάσει στο πανεπιστήμιο και ξεκινούσα να κάνω νέες παρέες. Αυτό αναχαιτίστηκε αμέσως μόλις τέθηκαν σε ισχύ τα περιοριστικά μέτρα. Οι επαφές μας στην πλειοψηφία τους πραγματοποιούνταν δια μέσου ηλεκτρονικής επικοινωνίας, κυρίως με βιντεοκλήσεις. Για να μπορέσω να «προστατέψω» τον εαυτό μου από την έκθεση κατά την διάρκεια των βιντεοκλήσεων, προσποιούμουν ότι δεν είχα καλή σύνδεση στο διαδίκτυο, με το σκεπτικό ότι αυτό θα δικαιολογούσε το ότι δεν μπορώ να εμφανιστώ στην οθόνη.»*ⁱⁱ Όπως φαίνεται η πανδημία του Covid-19

ήταν ένα σημαντικό και καθοριστικό γεγονός το οποίο απομόνωσε το άτομο από σημαντικές στιγμές. Σύμφωνα με τον Παπαταξιάρχη,³¹ στην πανδημία ο κόσμος έσπευσε να κλειστεί στο σπίτι του, δηλαδή μέσα σε ένα χώρο ο οποίος είναι προστατευμένος, το λεγόμενο «νοικοκυριό». Σε αυτή τη περίπτωση, το άτομο το οποίο είχε αρχίσει να βγαίνει από τον λεγόμενο «κύκλο προστασίας» και να συναναστρέφεται με καινούριο κόσμο, ξαφνικά βρίσκεται πάλι από την αρχή στη διαδικασία κοινωνικοποίησης. Η αναχαίτιση όπως αναφέρει, δείχνει ότι κάτι διακόπηκε «βίαια» και με άμεσο τρόπο. Στο σπίτι από την άλλη, βλέπουμε να έχουν μεταφερθεί σημαντικές δραστηριότητες του «έξω κόσμου» όπως, ο χώρος του πανεπιστημίου. Πολύ σημαντικό σε αυτό είναι ότι η επαφή με τον χώρο του πανεπιστημίου γινόταν αποκλειστικά και μόνο από τον υπολογιστή όπου απαιτούνταν προβολή του εαυτού μέσω βιντεοκλήσης. Κατά τη διαδικασία της εξ' αποστάσεως εκπαίδευσης το άτομο δημιούργησε δικλίδες ασφαλείας όπου πρόσφεραν προστασία από την έκθεση της κάμερας και του μικροφώνου, δίνοντας την αίσθηση ότι αυτό θα απέτρεπε τα τυχόν «λάθη». Σημαντικό είναι και αυτό που αναφέρει σε ένα άλλο περιστατικό σε ένα βιβλιοπωλείο: *«Εγώ πήγα και στάθηκα μπροστά από τον πάγκο του ταμείου για να εξυπηρετηθώ. Οι υπάλληλοι από την άλλη, ενώ ήταν μπροστά μου δεν με είχαν δει διότι είχαν πιάσει την κουβέντα μεταξύ τους. Εγώ περίμενα εκεί λέγοντας από μέσα μου: «Μην ανησυχείς Βασίλη, θα σε δουν και θα πληρώσεις... ηρέμησε.» Έτσι σκέφτηκα έναν αρκετά αστειό τρόπο για μπορέσω να το κάνω να μην φανεί άβολο. Αρχισα να κοιτάω και εγώ δεξιά και αριστερά στα ράφια, και έκανα ότι ψάχνω να αγοράσω κάτι ακόμα»ⁱⁱⁱ* Σε αυτό το σημείο, βλέπουμε ότι δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στο άγχος της αναμονής και στο πως θα αντιδράσει κάποιος που περιμένει στην ουρά και δεν τον έχουν δει. Σύμφωνα με τον Goffman,³² υπάρχει το σκηνικό το οποίο είναι κάτι που παραμένει στατικό και δεν μεταβάλλεται κατά την διάρκεια της «παράστασης» που δίνει ο «ερμηνευτής» δηλαδή το άτομο. Υπάρχουν και φορές όπου ο «ερμηνευτής» χρησιμοποιεί ή προσαρμόζει το σκηνικό έτσι ώστε να μπορέσει να επιτελέσει τον ρόλο του. Εδώ βλέπουμε ότι παριστάνει πως ψάχνει να αγοράσει κάτι επιπλέον έτσι ώστε να μην δείξει ότι υπάρχει μια αμηχανία κατά την διάρκεια της αναμονής. Έτσι, το άτομο χρησιμοποιεί κατά κάποιο τρόπο το σκηνικό, προς όφελός του για να αποδώσει τον

³¹ ΤΟ «ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ», ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΑΝΤΙΔΟΤΟ ΣΤΗΝ ΠΑΝΔΗΜΙΑ; ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΙΚΙΑΚΟ ΧΩΡΟ ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ. Ευθύμιος Παπαταξιάρχης. Σύγχρονα θέματα. 2020. Σελ. 63-72

³² Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ. Erving Goffman. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. Σελ. 78

επιθυμητό ρόλο, αυτόν δηλαδή που «αρμόζει» στην συγκεκριμένη περίπτωση. Σε ένα άλλο σημείο μας περιγράφει την στιγμή που πρέπει να διασχίσει την διάβαση πεζών και λέει: «*Βασίλη τι θα κάνεις έτσι ώστε να καταφέρεις να περάσεις το δρόμο και να παραμείνεις ζωντανός;*». *Κοντοστέκομαι λίγο πριν την διάβαση, κρατώντας το κινητό μου τηλέφωνο και κάνοντας ότι κάτι κοιτάω μέχρι να περάσουν όλα τα οχήματα, χωρίς να έχω το άγχος για το αν θα με αφήσουν να περάσω ή όχι*.^{iv} Εδώ βλέπουμε ότι, ο δημόσιος χώρος εκλαμβάνεται ως κάτι που προκαλεί άγχος και δημιουργεί δυσκολίες. Φαίνεται να είναι σημαντική η τοπογραφική θέση στην οποία παίρνει μέρος η «παράσταση». Δηλαδή το γεγονός ότι στην Ελλάδα οι οδηγοί δεν δείχνουν να σέβονται ιδιαίτερα τον ΚΟΚ, και δημιουργούν πρόβλημα για την δημόσια ασφάλεια, κάνει τον πεζό να σκαρφιστεί τρόπους για να αποφύγει τους ενδεχόμενους κινδύνους περιμένοντας απλά στο πεζοδρόμιο και επιτελώντας ένα ψεύτικο ρόλο που δείχνει ότι δεν ενδιαφέρεται να περάσει τον δρόμο.

Μια διαφορετική οπτική της εμπειρίας που βιώνει ένα άλλο άτομο με κοινωνική αδεξιότητα είναι το ακόλουθο:

«Από μικρή ήμουν το αόρατο παιδί της οικογένειας, αυτό που δεν γκρίνιαζε ποτέ, δεν έκανε ζαβολιές και αταξίες, και ήταν το πιο ήσυχο από τα άλλα τέσσερα αδέρφια μου.. Η θεία με αναφέρει πάρα πολύ συχνά ως ήρεμη δύναμη τώρα πια, για παλιά, εκείνη μου έβαλε τον τίτλο «Το αόρατο παιδί» - πάντα κάπου στο παρασκήνιο.» Αρχικά αναφέρεται η επίδραση που είχαν οι γονείς και το ευρύτερο οικογενειακό περιβάλλον στην αυτό - εικόνα που αναπτύσσει το άτομο κατά την παιδική ηλικία. Φαίνεται επίσης να έχει προσδοθεί στο άτομο, ένας ρόλος, που καταλήγει σπάνια να βρίσκεται τελικά στο προσκήνιο, όπως το αναφέρει ο Goffman.³³ *«Μέχρι την Β΄ γυμνασίου δεν είχα φίλους και παρέες και συναναστρεφόμουν μόνο με την κατά 2 χρόνια μικρότερη αδερφή μου και τις φίλες της. Στην δευτέρα, γνώρισα τη Μαρία. Αυτή ήταν η περίοδος που άρχισα επιτέλους για πρώτη φορά να βγαίνω έστω στη γειτονιά. Με την Μαρία συνέχιζα να είμαι αόρατη, μιας και εκείνη ως μεγαλύτερη ήταν πολύ ομιλητική , ανοιχτή με όλους και ιδιαίτερα κοινωνική.»*^v Ίσως, η συναναστροφή με συνομήλικους ή μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα να έδιναν περισσότερα και άλλου είδους ερεθίσματα που μετέπειτα θα διευκόλυναν περισσότερο την αλληλεπίδραση και την κοινωνική συναναστροφή. Ο χαρακτήρας της Μαρίας όπως παρουσιάζεται, ως υπέρμετρα κοινωνικός και αρκετά

³³ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ. Erving Goffman. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. Σελ. 166

έντονος ενίσχυσε την τάση του ατόμου να βρίσκεται στο παρασκήνιο και στην «σκιά» της φίλης της.

Το άτομο στην συνέχεια αναφέρει όλες τις ευκαιρίες κοινωνικοποίησης από το λύκειο μέχρι και το δεύτερο έτος του πανεπιστημίου, μια από αυτές: *«Η επόμενη ευκαιρία κοινωνικοποίησης από ότι φαίνεται είναι στο λύκειο. Εκεί τα πήγα λίγο καλύτερα ξέροντας ότι έχω την ευκαιρία. Τώρα που δε με ξέρει κανείς. Τα πράγματα κύλισαν λίγο πιο «φυσιολογικά», πιο αυτόματα, όπως μάλλον όφειλαν να γίνουν σ' αυτές τις ηλικίες.»*^{vi} Το άτομο εκλαμβάνει την αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος (το οποίο θεωρεί πιο «ασφαλές» ως προς την κριτική διάθεση που ενδεχομένως να έχουν οι άλλοι), ως μια νέα ευκαιρία κοινωνικοποίησης. Εφόσον βρίσκεται σε ένα νέο πεδίο αλληλεπίδρασης έχει την ευκαιρία να δημιουργήσει νέες «εντυπώσεις» μέσω ενός καινούριου ρόλου. Θα χρησιμοποιήσει την τεχνική της απόκρυψης του παρελθόντος που αναφέρει ο Goffman (βλ. σελ. 11), μιας και το νέο «σκηνικό» αυτής της «παράστασης» το ευνοεί, με σκοπό να παρουσιάσει μια διαφορετική, νέα εικόνα του εαυτού του που έχει ως στόχο να το οδηγήσει σε περισσότερο «πετυχημένες» αλληλεπιδράσεις.

« Τι θα σκεφτούν για μένα από αυτό που θα πω; Πως θα το διατυπώσω; Θα είναι αστείο; Θα το καταλάβουν; Θα γελάσουν; Τι στο καλό να πω σ' αυτό το αναθεματισμένο τηλέφωνο, μιλ, μήνυμα, που πρέπει να απαντήσω; [...] Και η σιωπή; Τα εμμμμ.....;; Άντε πες! Μίλα μωρέ.....! Τι περιμένεις από μένα να συνεχίσω συζήτηση; Δε ξέρω τι πρέπει να πω... Απλά αυτό είναι. Νιώθω άβολα στις τυπικές ερωτήσεις.... Να απαντήσω κάτι απλό; Λογικά κάτι που θα λένε όλοι; Να απαντήσω κάτι και καλά, αστείο και έξυπνο; Απλά απάντα κάτι... ΤΥΠΙΚΟ!!!!»^{vii} Μπορούμε εδώ να διακρίνουμε μια δυσφορία σε σχέση με την αδυναμία ανταπόκρισης και επιτυχής αλληλεπίδρασης (Goffman).³⁴ Ακόμη και αυτά που για όλους στην τυπική επικοινωνία είναι αυτονόητα, για το άτομο φαίνεται να αποτελούν το ζητούμενο. Το άτομο αδυνατεί να επιτελέσει αυθόρμητα τον εκάστοτε ρόλο που «επιβάλλεται» εκείνη την στιγμή, και σκέφτεται τρόπους έκφρασης που θα το κάνουν να δώσει την εντύπωση πως είναι έξυπνο ή αστείο ή με άλλους τρόπους έκφρασης, πιο τυπικούς και λογικούς, να δείξει «φυσιολογικό» (σύμφωνα με τα κοινωνικά πρότυπα που ορίζει η κατάσταση).³⁵ Το άτομο στη συνέχεια, αναφέρει ένα περιστατικό αμηχανίας σε σχέση με την συναναστροφή με ένα πρόσωπο του

³⁴ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ. Erving Goffman. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. Σελ. 133

³⁵ PERFORMANCE: ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ. Marvin Carlson. Εκδόσεις Παπαζήση. 2014. Σελ. 170-173

συγγενικού του περιβάλλοντος: «Γυρνάμε από το πανεπιστήμιο και πετυχαίνω μία από τις ξαδέρφες μου με την οποία δεν έχουμε ιδιαίτερα στενές σχέσεις, αλλά προφανώς είναι ένα οικείο πρόσωπο. Πλησιάζει, χαιρετάει και ταυτόχρονα ανοίγει τα χέρια να με αγκαλιάσει. Οκευ...πρέπει να το κάνουμε αυτό μάλλον.. Ευτυχώς ξεκινάει εκείνη: Τι κάνετε παιδιά, πως είστε; [...] “Ωραία, ωραία, εμείς να πηγαίνουμε μας έχει κόψει η πείνα” Ανοησίες... πριν λίγο είχαμε φάει, απλά έπρεπε κάτι να της πω για να μη χρειαστεί να σκεφτώ άλλη μια χαζή τυπική ερώτηση, έτσι να πετάξω, για να αποφύγω τη σιωπή. [...]»^{viii} Διαπιστώνεται σύμφωνα με τις πρώτες σκέψεις που εκφράζει το άτομο, ότι από τη στιγμή που υπάρχει ένας βαθμός συγγένειας, σχεδόν αναγκάζεται να ακολουθήσει κάποια κοινωνικά πρότυπα σε σχέση με τη στάση που έπρεπε να κρατήσει. Επίσης έχει ενδιαφέρον πως το άτομο κινητοποιεί διάφορους «μηχανισμούς» αποφυγής καταστάσεων που το φέρνουν σε αμηχανία.

«Συναναστροφή με άλλους / φλερτ μέσω των social media: μέσω των social media έχω γνωρίσει αρκετά άτομα χωρίς καμία δυσκολία. Συνήθως μετά από συνομιλίες μέσω μηνυμάτων συζητιέται μια πιο άμεση επαφή μέσω βιντεοκλήσης για να υπάρξει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα . Όταν αποφασίζεται να πραγματοποιηθεί συνήθως - λίγο ή πολύ - προετοιμάζομαι. Μπορεί να βαφτώ, να σκεφτώ από πριν τι μπορεί να συζητήσουμε και τι απαντήσεις θα δώσω σε ενδεχόμενες ερωτήσεις. Με το που ξεκινάει η βιντεοκλήση, εφόσον έχω αποφασίσει ήδη πως θα κάτσω και που ώστε να φαίνομαι όπως θέλω, τσεκάρω κατευθείαν το παράθυρο της κλήσης που δείχνει της δική μου εικόνα. Ασυναίσθητα μπορεί να κάνω αλλαγές όπως το να πάω πιο κοντά ή μακριά από την κάμερα, να γυρίσω σε μια πλευρά που θα έχει περισσότερο φως και διάφορα άλλα ώστε να φαίνομαι καλύτερα. Ξέρω καλά πως ο άλλος, βλέπει την εικόνα που ορίζω εγώ, τουλάχιστον σε μεγάλο ποσοστό, σε σύγκριση με την πραγματικότητα όπου θα μπορούσε να με δει από όλες μου τις πλευρές, να παρατηρήσει λεπτομέρειες πάνω μου, στην κάμερα μπορεί να δει μια πολύ γενική εικόνα. Όλο αυτό μου δημιουργεί την αίσθηση ότι είμαι ασφαλής και ότι έχω τον απόλυτο έλεγχο. Ό,τι και να γίνει μπορώ απλά να κλείσω το μικρόφωνο ή την κάμερα και τελειώσε. Το αποτέλεσμα αυτού είναι να μπορώ να μιλάω πιο άνετα, με μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και σιγουριά για τον εαυτό μου. Ίσως να παίζει ρόλο το ότι πάνω κάτω ξέρω τι θα ειπωθεί σε μια τέτοια συνομιλία, έχω εξασκήσει κατά κάποιο τρόπο τι να λέω σε πολλές περιπτώσεις και πως.» Σε αυτό το σημείο βλέπουμε ότι το άτομο αισθάνεται να έχει πολύ περισσότερο αυτοπεποίθηση μέσα από τον φακό της κάμερας από ότι στην κανονική ζωή δηλαδή την δια ζώσης επαφή. Ο τρόπος με τον

οποίο δίνει τόση μεγάλη έμφαση στην προετοιμασία που κάνει πριν βγει στη κάμερα φανερώνει την ανάγκη του ατόμου να έχει τον περισσότερο δυνατό εκφραστικό έλεγχο. Σύμφωνα και με τον Goffman,³⁶ ο ερμηνευτής προετοιμάζεται και «σμιλεύεται» για να μπορέσει να κρατήσει τον εκφραστικό του έλεγχο και να μην οδηγήσει την «παράσταση» σε αμηχανία αποφεύγοντας έτσι ενδεχόμενα λάθη και αλλόκοτες κινήσεις. Φαίνεται πως μέσα σε αυτή την μορφή αλληλεπίδρασης, η κοινωνική αδεξιότητα που επηρεάζει στην πραγματική του ζωή τις αλληλεπιδράσεις αρνητικά, εδώ σταματά να υφίσταται. Λίγο πριν την έναρξη της βιντεοκλήσης, το άτομο βρίσκεται ουσιαστικά στο παρασκήνιο της προκείμενης παράστασης και προετοιμάζει τον εαυτό του. Σύμφωνα με τον Park το άτομο δημιουργεί το «προσωπείο»³⁷ που θεωρεί κατάλληλο για τον συγκεκριμένο ρόλο σχετικά ασυνείδητα, αλλά και με κάποια στοιχεία που προσθέτει συνειδητά. Σκηνοθετεί τον εαυτό του: τι θα φορέσει, μακιγιάρεται, βρίσκει τον κατάλληλο φωτισμό, την κατάλληλη θέση και προετοιμάζει τα λόγια που θα πει σύμφωνα με το «σενάριο», που ξέρει σε ένα βαθμό ποιο μπορεί να είναι. Το άτομο χρησιμοποιεί μία από τις τεχνικές χειρισμού εντυπώσεων που προτείνει ο Goffman, αυτή της «απόκρυψης» (βλ. σελ. 11). Ένας από τους σκοπούς της τεχνικής αυτής σύμφωνα με τον Goffman,³⁸ είναι να προστατευτεί η εξιδανικευμένη εικόνα του εαυτού του εκτελεστή κρύβοντας τις επιμέρους προετοιμασίες της παράστασης. Στην συγκεκριμένη περίπτωση το άτομο θα παρουσιάσει μόνο το «τελικό προϊόν» της παράστασης, δηλαδή την εικόνα του εξιδανικευμένου εαυτού, αποκρύπτοντας απ' το «κοινό» την προετοιμασία που έχει κάνει πιο πριν, στο προσκήνιο για αυτή την εικόνα, παρουσιάζοντάς την ως κάτι φυσικό και αυθόρμητο. Γενικότερα σε μια δια ζώσης συνάντησης όπου η αλληλεπίδραση με το «κοινό» είναι πραγματικά άμεση και αυθόρμητη το άτομο θεωρεί πως δεν έχει τον έλεγχο ούτε του ρόλου του, ούτε του σκηνοτικού και ούτε μπορεί να ορίσει την εικόνα του εαυτού που προβάλλεται στο κοινό.

Μια πιο συλλογική και ευρύτερη παρατήρηση της έκφρασης και της επιτέλεσης του εαυτού στα πλαίσια της κοινωνικής αλληλεπίδρασης με την επιρροή της κοινωνικής αδεξιότητας, ερευνήθηκε με την διεξαγωγή του εργαστηρίου.

³⁶ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ. Erving Goffman. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. Σελ. 103

³⁷ Marvin Carlson. PERFORMANCE: ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ. Αθήνα: Παπαζήση, 2014. Σελ. 156

³⁸ Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ. Erving Goffman. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. Σελ. 263

Το εργαστήριο πραγματοποιήθηκε στο πάρκο του Ελικοδρομίου στη Νέα Ιωνία (Βόλος) στις 13/05/2023. Συμμετείχαν επτά άτομα συνολικά, ηλικίας, δεκαοκτώ, εικοσιδύο, εικοσιοκτώ και σαραντατρία. Δύο εξ αυτών είμασταν εμείς. Το εργαστήριο διήρκησε περίπου δύομιση ώρες και ηχογραφήθηκε με την συγκατάθεση όλων.³⁹ Για λόγους συντομίας, στο εργαστήριο επιλέξαμε όλοι μαζί να αναφερόμαστε ταυτόχρονα - συμπεριληπτικά στους όρους: κοινωνική φοβία-κοινωνικό άγχος, κοινωνική αδεξιότητα, με τον όρο κοινωνικό άγχος, χωρίς αυτό να ενέχει κανέναν περιορισμό αφού εξηγήσαμε στους συμμετέχοντες πως δεν θα αναλύσουμε τι ακριβώς σημαίνει ο κάθε όρος μιας και μας ενδιαφέρει ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε την κατάσταση που βιώνουμε, ο καθένας ξεχωριστά και άσχετα με την διάκριση που μπορεί να γίνει στους όρους. Κατά το μεγαλύτερο μέρος της διάρκειας του εργαστηρίου καθόμασταν όλοι σε κύκλο με εξαίρεση την πρώτη δραστηριότητα, όπου χρειάστηκε να σηκωθούμε.

1ο μέρος: Σχεδιασμός εργαστηρίου

Η συναισθηματική μας κατάσταση καθ' όλη την διαδικασία του σχεδιασμού του εργαστηρίου, όντας και εμείς άτομα με κοινωνική αδεξιότητα, αποτελούταν από έντονο άγχος, φόβο και αμφιβολίες (κυρίως σχετικά με τις επιλογές μας), αλλά και το κατά πόσο θα καταφέρουμε να συνεργαστούμε εμείς οι δυο ως ερευνητές πρώτα, αργότερα με άλλα πέντε άτομα και τελικά αν θα καταφέρουμε να έχουμε τα αναμενόμενα αποτελέσματα της έρευνας. Κατά τον σχεδιασμό του προγράμματος του εργαστηρίου το σκεπτικό μας ήταν να δημιουργήσουμε ένα ασφαλές, φιλικό και άνετο περιβάλλον, που θα επέτρεπε την ελεύθερη έκφραση όλων των συμμετεχόντων. Επίσης θέλαμε να είναι προσαρμόσιμο και ευέλικτο, και όχι αυστηρό ή τυποποιημένο. Πολλές φορές, χρειάστηκε μέσα από διάφορες ιδέες, να προσεγγίσουμε και να επιλέξουμε αυτή που θεωρούσαμε «καταλληλότερη» σαν πιθανή λύση στους προβληματισμούς μας, βάζοντας τον εαυτό μας στην θέση των ατόμων που δυνητικά θα καλούσαμε. Ο κύριος τρόπος που σκεφτήκαμε να καλέσουμε άτομα που θα ήθελαν να συμμετάσχουν, ήταν να σχεδιάσουμε ένα προωθητικό υλικό που να έχει την μορφή του Open call. και να το αναρτήσουμε στα προσωπικά μας προφίλ του Instagram.⁴⁰ Άλλες προσπάθειες

³⁹ Έχοντας λάβει υπόψιν ζητήματα προστασίας πληροφορητών και ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων από: <https://www.theasa.org/ethics/ethnav/six>

⁴⁰ Δημιουργήσαμε επίσης και ένα προφίλ μόνο για αυτή την συνάντηση.

προώθησης αφορούσαν ανάρτηση αφισών, προφορική διάδοση από εμάς και με την σειρά, από γνωστούς και φίλους. Η περίπτωση που φάνηκε να έχει περισσότερη ανταπόκριση ήταν η περίπτωση του Instagram.⁴¹ Υπήρξε αρκετά θετική ανατροφοδότηση για αυτή την κίνηση που σκοπεύαμε να κάνουμε όμως το ενδιαφέρον για ενεργή συμμετοχή σε αυτή ήταν αρκετά μειωμένο. Πιο συγκεκριμένα, στις συζητήσεις που βρεθήκαμε με κάποιους από τους ελάχιστους από εκείνους που επικοινωνήσαν για συμμετοχή, αναφέρθηκαν τα εξής: «σίγουρα ενδιαφέρει πολλούς, είναι κάτι που ταλαιπωρεί πολλά άτομα της ηλικίας μας, είναι σημαντικό να δημιουργηθεί ένα (ασφαλής χώρος) *safe space* για (να μιλήσουν) άτομα που το αντιμετωπίζουν.» και «είδα τις δημοσιεύσεις, το σκεφτόμουν, αλλά κάπως δίστασα να στείλω, τι ακριβώς θα κάνουμε αν έρθω;». Με βάση τα παραπάνω είναι εμφανής η δυσκολία στην εύρεση συμμετεχόντων. Παρατηρείται ίσως ένα παράδοξο. Μοιάζει να υπάρχει μια αντίφαση στο γεγονός ότι αναζητούσαμε την συμμετοχή ατόμων που μπορεί να βιώνουν με οποιονδήποτε τρόπο τη κοινωνική αδεξιότητα ώστε να συμμετέχουν σε μία ανοιχτή ομαδική, συζήτηση, όταν μια κύρια δυσκολία της αφορά την κοινωνική αλληλεπίδραση και επικοινωνία.

Ένα σημαντικό κομμάτι της οργάνωσης που μας δυσκόλεψε, ήταν το ζήτημα καταγραφής της συνάντησης, την οποία θεωρούσαμε απαραίτητη, ώστε να μας βοηθήσει στην συνέχεια κατά την συγγραφή της εργασίας μας. Αυτή θα έπρεπε να γίνει με έναν τρόπο που δεν θα επηρέαζε το άνετο κλίμα που σκοπεύαμε να δημιουργήσουμε. Καταλήξαμε με αυτά τα δεδομένα πως ο τρόπος που θα κάλυπτε και τις δυο αυτές απαιτήσεις κατά ένα μεγάλο ποσοστό, ήταν η ηχογράφηση η οποία όμως περιείχε ένα μικρό ρίσκο σχετικά με την αντίδραση και την συναίνεση των συμμετεχόντων σε αυτή. Επίσης σκεφτόμασταν την πιθανή αρνητική επίδρασή της στο άνετο κλίμα που θέλαμε να δημιουργήσουμε. Ένα από τα κομμάτια που μας προβλημάτιζε έντονα, ήταν η επιλογή του χώρου διεξαγωγής της συνάντησης, στην οποία θα έπρεπε κατά την άποψή μας, να λάβουμε υπόψιν μας διάφορες παραμέτρους οι οποίες θα επηρέαζαν το πλαίσιο και το κλίμα που θέλαμε να δημιουργήσουμε. Έπρεπε να σκεφτούμε ποια θα ήταν η καλύτερη πιθανή επιλογή εξετάζοντας διάφορα ενδεχόμενα: Ο προβληματισμός για μια πρώτη επιλογή ήταν, εάν ένας εξωτερικός χώρος θα μας έδινε μια άνεση, ελευθερία και «ασφάλεια» ή αυτή η επιλογή θα είχε

⁴¹ Πιο συγκεκριμένα, αναδημοσίευσαν το υλικό αρκετοί, όμως όσοι ενδιαφέρθηκαν να συμμετέχουν ήρθαν σε επαφή μαζί μας μόνο από τα προσωπικά μας προφίλ και όχι από αυτό της συνάντησης.

αρνητικές συνέπειες λόγω εξωτερικών «παρεμβολών» που μπορεί να υπήρχαν, με αποτέλεσμα να μην έχουμε την δυνατότητα να τις διαχειριστούμε. Όσον αφορά τον δημόσιο, εσωτερικό χώρο, σκεφτόμασταν την χρήση αίθουσας του πανεπιστημίου. Αυτή η επιλογή θεωρούσαμε πως θα είχε σαν θετικό το ότι είναι ένα σημείο που όλοι γνωρίζουν (πανεπιστήμιο), ότι θα είναι ένας χώρος, απομονωμένος, από κάθε πιθανή παρεμβολή που θα μπορούσε να μας επηρεάσει και ότι για κάποιους το ότι είναι δημόσιος χώρος θα έδινε ένα αίσθημα ασφάλειας. Για την επιλογή του εσωτερικού ιδιωτικού χώρου θεωρήσαμε αρχικά, ότι για κάποιο άτομο, που έρχεται καλεσμένο σε μία ανοιχτή, χαλαρή, συζήτηση (όπως είχαμε δηλώσει στο Open call) ίσως ένας ιδιωτικός κλειστός χώρος θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα πιο άνετο, φιλικό περιβάλλον σε ένα πλαίσιο παρέας και δεν θα υπήρχε οποιοδήποτε ενδεχόμενο «έκθεσης» όπως ίσως να συνέβαινε σε ένα δημόσιο χώρο. Από την άλλη πλευρά, με το κάλεσμα από κάποιους αγνώστους σε ένα τέτοιο χώρο (όπως στο σπίτι) υπήρχε το ενδεχόμενο να εκληφθεί από κάποιον με μια οπτική καχυποψίας σαν κάτι περίεργο και κακόβουλο. Σε γενικές γραμμές από αυτή την διαδικασία μπορούμε να κατανοήσουμε πως γεννιούνται διάφορα ερωτήματα, σε σχέση με το πως κάποιος μπορεί να εκλαμβάνει βασικές έννοιες όπως: ασφάλεια, άνεση, έκθεση στον δημόσιο χώρο.

2^ο μέρος: Εφαρμογή του εργαστηρίου

Από τους πέντε συμμετέχοντες (εξαιρούμαστε εμείς) γνωρίζαμε τους τέσσερις. Με το ένα άτομο που δεν γνωρίζαμε καθόλου, πραγματοποιήσαμε μια πρώτη επαφή, πριν την ομαδική συνάντηση, προκειμένου κυρίως να το ενημερώσουμε ως προς το θέμα της. Κατά την έλευση των συμμετεχόντων η οποία έγινε διαδοχικά, θα περίμενε κανείς να δημιουργηθεί μια γενικότερη αμηχανία μιας και ήταν μια διαδικασία πρώτης γνωριμίας. Το άτομο που δεν γνωρίζαμε ιδιαίτερα, κατά έναν ίσως περίεργο τρόπο, αποτέλεσε άτομο «κλειδί» στην δημιουργία μιας πολύ ευχάριστης, φιλικής και άνετης ατμόσφαιρας καθώς οι υπόλοιποι, κρατούσαμε μια ίσως, αμήχανη και αρκετά συγκρατημένη στάση πριν την έλευσή του. Με αυτό, είναι εμφανής η επιρροή που είχε ένα συγκεκριμένο άτομο, σε όλους τους συμμετέχοντες. Το πρόγραμμα που σχεδιάσαμε ουσιαστικά περιείχε τέσσερις ενότητες. Αυτές εμπειρείχαν δραστηριότητες, με όρους παιχνιδιού, που θα μας οδηγούσαν σε ανοιχτή συζήτηση, συνειρμική έκφραση γραφής, ελεύθερη έκφραση λόγου, ενεργητική ακρόαση αλλά και

ελεύθερη δημιουργική έκφραση. Η δραστηριότητα που αφορά την συνειρμική έκφραση γραφής αντλεί από δημιουργικές πρακτικές των σουρεαλιστών και αναπτύσσονται αναλυτικά παρακάτω. Στο πλαίσιο της ελεύθερης δημιουργικής έκφρασης εμπνεόμενοι από την μέθοδο, επίσης, των σουρεαλιστών αλλά και των Ντανταϊστών, εστίασαμε σε δραστηριότητες οι οποίες εμπειρείχαν τα στοιχεία της τυχαιότητας του αυτοματισμού και της συνειρμικής έκφρασης.⁴²

1^η δραστηριότητα: πρώτη γνωριμία

Για να νιώσουμε όλοι λίγο πιο άνετα, δημιουργήσαμε ένα κατάλληλο περιβάλλον το οποίο θα μας επέτρεπε να συνδεθούμε μέσω του χιούμορ. Στο παιχνίδι αυτό, για να «σπάσουμε τον πάγο» δημιουργήσαμε μια χιουμοριστική φράση, διαχωρισμένη σε συλλαβές, που σχετίζονταν με το θέμα της κοινωνικής αδεξιότητας, σε κομμένα χαρτάκια τα οποία μοιράστηκαν τυχαία σε όλους. Σκοπός ήταν να βρούμε μεταξύ μας ποια συλλαβή ταιριάζει με ποια και να συντάξουμε συνολικά την φράση που είχαμε γράψει εμείς από πριν. Όταν ολοκληρώθηκε η συνολική φράση η οποία ήταν «αυτό είναι άβολο και κρίντζ» οι αντιδράσεις ήταν θετικές από όλους και υπήρξαν στιγμές γέλιου. Ο στόχος της συγκεκριμένης φράσης ήταν να δείξουμε από την αρχή πως κατανοούμε το ότι σε αυτή την συνθήκη που βρισκόμασταν όλοι μπορεί να νιώθαμε άβολα και αμήχανα. Στην συνέχεια αφού το χαρτάκι που κρατούσε ο καθένας ταίριαζε με κάποιου άλλου, δημιουργήθηκαν ζευγάρια. Ζητήθηκε να παρουσιάσει ο καθένας τον εαυτό του, στο ζευγάρι του και στην συνέχεια, ο κάθε ένας, τον άλλον στην ομάδα. Πήραμε λίγο χρόνο, απομακρυνθήκαμε από το σημείο που καθόμασταν όλοι μαζί σε κύκλο και μιλήσαμε μεταξύ μας. Με αυτόν τον τρόπο ο ρόλος της αυτό-παρουσίασης μετατέθηκε σε κάποιον άλλον αποφεύγοντας έτσι την ενδεχόμενη αμηχανία και άγχος, της παρουσίασης του εαυτού μπροστά σε ένα «κοινό» (ομάδα). Παρόλα αυτά για κάποιους, ίσως ακόμη και η, ένας προς έναν, παρουσίαση το εαυτού, να αποτέλεσε μια άβολη στιγμή, ειδικά στις περιπτώσεις ζευγαριών που γνωρίζονταν ήδη. Με βάση την δική μας εμπειρία με το ζευγάρι μας το οποίο γνωρίζαμε αρκετά καλά, λάβαμε και πιθανότητα μεταδώσαμε, έντονα αισθήματα αμηχανίας μιας και κατά κάποιο τρόπο θεωρούσαμε ότι γνωρίζαμε ήδη σε γενικές γραμμές τι θα μας πει το ζευγάρι μας για τον εαυτό του. Παρόλα αυτά συνειδητοποιήσαμε πως ακόμη και σε αυτή την περίπτωση, τα ζευγάρια μας επέλεξαν να παρουσιάσουν σε εμάς

⁴² Ανοίκεια και υψηλή διάσταση της χωρικότητας: η περίπτωση του εξαίσιου πτώματος. Παπουλίδη Ευαγγελία – Άννα (2020) σελ. 50-51

συγκεκριμένα στοιχεία του εαυτού τους που ενδεχομένως ασυνείδητα εμείς, θεωρούσαμε αυτονόητα και ίσως μικρής σημασίας ενώ για τα ίδια ήταν σημαντικά.

2η δραστηριότητα: Παιχνίδι σύνδεσης της ομάδας και συνειρμικής έκφρασης.

Για την επόμενη δραστηριότητα, αντλούμε από την μέθοδο γραφής των σουρεαλιστών στο παιχνίδι «εξάισιο πτώμα» το οποίο δημιουργήθηκε το 1925 από τους André Breton, Yves Tanguy, Jacques Prévert και Marcel Duchamp. Το παιχνίδι αφορά στην ομαδική σύνθεση ενός ποιήματος. Ο κάθε παίκτης έγραφε ένα στίχο είτε με βάση έναν κανόνα που είχε οριστεί είτε με την επιλογή να δει μόνο τον τελευταίο στίχο του προηγούμενου. Έτσι μετά τον πρώτο στίχο, έγραφε ο δεύτερος ο τρίτος και ούτω καθεξής. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούσαν ένα σουρεαλιστικό ποίημα του οποίου το αποτέλεσμα είχε συναρμολογηθεί από την συλλογή των στίχων όλων των παικτών.⁴³ Σκοπός αυτής της δραστηριότητας που εφαρμόσαμε στο εργαστήριο ήταν να αρχίσουμε να εκφράζουμε συνειρμικά και ελεύθερα, πρώτες σκέψεις για το θέμα και να συνδεθούμε σαν ομάδα μέσω της δημιουργικής συνειρμικής έκφρασης. Ο τρόπος που την εφαρμόσαμε ήταν ο εξής: Αρχικά θέλαμε να δημιουργήσουμε δύο ομαδικά κείμενα ώστε να γίνει η σύνδεση της ομάδας. Σαν κανόνα ορίσαμε να υπάρχουν δυο συγκεκριμένες φράσεις ώστε να περιορίσουμε αυτά που θα γραφόταν, στο θέμα μας. Θα απαντούσαμε όλοι με την σειρά την ίδια φράση, διπλώνοντας την απάντησή μας για να μην την δει ο επόμενος. Η πρώτη φράση που ορίσαμε και ζητήθηκε να συνεχιστεί ήταν «Όταν βιώνω κοινωνικό άγχος νιώθω/κάνω/σκέφτομαι...». Το συνολικό αποτέλεσμα του πρώτου γύρου γραφής ήταν το παρακάτω.

«Όταν βιώνω κοινωνικό άγχος νιώθω/κάνω/σκέφτομαι....»

*Κάνω «άσχημες» σκέψεις, δηλαδή ότι θα γίνει κάτι και θα γίνω ρεζίλι.
Νιώθω άβολα, νιώθω πως όλοι με κοιτάνε και έχω ένα αίσθημα
ταχυκαρδίας. Κάποιες φορές κάνω νευρικές κινήσεις με τα χέρια μου.*

*Νιώθω μεγάλη δυσφορία και έχω τάσεις φυγής από το μέρος που
βρίσκομαι.*

⁴³ «Επίσης το παιχνίδι του εξάισιου πτώματος αφορούσε την καλλιτεχνική πρακτική για την δημιουργία ενός ομαδικού σχεδίου: «Στην περίπτωση που το «εξάισιο πτώμα» χρησιμοποιούνταν σαν καλλιτεχνική πρακτική, διπλώναν ένα χαρτί σε τρία, ή τέσσερα, μέρη και αντίστοιχοι παίκτες αναλάμβαναν να δημιουργήσουν ένα γρήγορο σχέδιο με διαφορετικά συστατικά στοιχεία, εφόσον ο καθένας δεν ήξερε τι σχεδίασε ο άλλος.» (Παπουλίδη, 2020)

Νιώθω άσχημα, άγχος και ντρέπομαι, χάνω τα λόγια μου και προσπαθώ να μιλάω όσο λιγότερο γίνεται.

Νιώθω αμήχανα, νιώθω άγχος, σκέφτομαι πολύ έντονα πως θα φερθώ, και τι θα πω!

Νιώθω κόκκινος και ντρέπομαι πολύ. Με πιάνει άγχος και ζεσταίνομαι.

Προσπαθώ να μην δείξω το πόσο ντρέπομαι και αγχώνομαι αλλά θέλω να ΕΞΑΦΑΝΙΣΤΩ, να σβήσω το κόσμο γύρω μου και να χαθώ :)

Σκέφτομαι διάφορες χαζές σκέψεις οι οποίες με κάνουν να αποφεύγω την κοινωνικοποίηση με άλλο κόσμο. Νιώθω ότι πρέπει να προετοιμάζω συνεχώς σενάρια για να ανταπεξέλθω σε κοινωνικές καταστάσεις.

Η δεύτερη φράση που ορίσαμε και ζητήθηκε να συνεχιστεί ήταν «Όταν βιώνω κοινωνικό άγχος δεν...». Το συνολικό αποτέλεσμα του δεύτερου γύρου γραφής ήταν το παρακάτω.

«Όταν βιώνω κοινωνικό άγχος δεν....»

(Δεν) Θέλω να βρεθώ με πολύ κόσμο. Δεν μου βγαίνει να μιλήσω άνετα και «φυσιολογικά» όπως οι υπόλοιποι.

(Δεν) Με αντέχω που το βιώνω, μπαίνουν όλα στον αυτόματο.

Δεν αναπνέω σωστά και κάνω συνέχεια «λάθος» αλλά δεν το θέλω.

Δεν μιλάω καθόλου κι αν μου απευθύνουν τον λόγο μιλάω κάτω ή οπουδήποτε αλλού.

Δεν μπορώ να είμαι ο εαυτός μου, δεν θέλω να μου απευθύνουν τον λόγο.

Δεν αισθάνομαι ήρεμη και δεν είμαι σε θέση να μιλήσω όπως θα μιλούσα υπό φυσιολογικές συνθήκες. Επίσης, δεν νιώθω όρεξη να κάνω πράγματα.

(Δεν) Θέλω να κάνω πράγματα που ίσως επωφελούμαι από αυτά γιατί δεν θέλω να βιώσω την εξουθένωση μετά την πιθανή κρίση άγχους-πανικού.

Αξίζει να παραθέσουμε τον διάλογο που προέκυψε μετά την διαδικασία της ανάγνωσης του συνολικού κειμένου και τον σχολιασμό του (από την απομαγνητοφώνηση της ηχογράφησης).⁴⁴

Γ: Τι κάνουμε τώρα; Κάτσε.. Το διαβάζει ο καθένας; Α! Τα ΔΙΑΒΑΣΑΜΕ ΟΛΑ;

Α: (γέλια) Τα διαβάσαμε όλα, τελειώσαμε κιόλας

Γ: Α νόμιζα κάποια στιγμή ότι ήτανε ένα όλο, είχε πάρα πολύ συνοχή..

Α: ε είδες έτσι έπρεπε (γέλια)

Γ: Ναι..!

Α: δεν είναι απίστευτη η σύνδεση;

Γ: ναι – όχι, νόμιζα ότι τα τελευταία τέσσερα ήταν ένα! (γέλια) και λέω ποιος έγραψε τόσο πολύ! (γέλια)

Όπως διακρίνεται και στον παραπάνω σχολιασμό των συμμετεχόντων, τα συνολικά αποτελέσματα των κειμένων φαίνεται να έχουν αρκετή συνοχή και ένα αρκετά βασικό και παρόμοιο κορμό για όλους. Υπήρξαν πολλές ομοιότητες σε σχέση με τα συναισθήματα, τις σκέψεις και την συμπεριφορά όσον αφορά το κοινωνικό άγχος, αλλά και ενδιαφέρουσες διαφορές. Οι ομοιότητες αφορούν το αίσθημα άγχους, αμηχανίας, δυσφορίας, ντροπής, η ανάγκη γρήγορης φυγής από καταστάσεις – σενάρια υπεκφυγής καταστάσεων, οι «άσχημες» - «χαζές» σκέψεις (όλοι με κοιτάνε, θα γίνω ρεζίλι) και κάποιες συμπεριφορές που αφορούν σωματικές κινήσεις ή αντιδράσεις (ταχυκαρδία, νευρικές κινήσεις, δυσκολία στην ομιλία). Κάποιες διαφορές εντοπίζονται στον βαθμό που το βιώνει ο καθένας, στις συνέπειες αυτού και στον τρόπο αποφυγής καταστάσεων.

Η έντονη ταύτιση μεταξύ των συμμετεχόντων έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στην σύνδεση της ομάδας, μιας και αυτό, άνοιξε τον δρόμο για μία ειλικρινή, άνετη και αυθόρμητη μετέπειτα, συζήτηση.

3^η δραστηριότητα: κυρίως θέμα - κεντρικό θέμα συζήτησης για την κοινωνική αδεξιότητα

Η κεντρική και βασική συζήτηση σχεδιάστηκε με βάση τρεις άξονες οι οποίοι ήταν: Να μιλήσουμε ελεύθερα και ανοιχτά για το θέμα σε σχέση με την εμπειρία και

⁴⁴ Τα διαφορετικά χρώματα υποδεικνύουν τρία διαφορετικά άτομα.

το βίωμα της κοινωνικής αδεξιότητας σε ένα περιβάλλον που θα επιτρέψει την ελεύθερη έκφραση λόγου, να ακούσουμε, και να κατανοήσουμε πραγματικά τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τα βιώματα των συνομιλητών μας, από την δική τους οπτική, χωρίς να εμπλέκεται η δική μας κρίση, άποψη ή ερμηνεία μέσω της ενεργητικής ακρόασης και να πραγματοποιήσουμε μια ημιδομημένη συζήτηση ώστε να υπάρξει μια ροή και συνέπεια στο θέμα του εργαστηρίου. Ο τρόπος που πραγματοποιήσαμε την συζήτηση, πρόκειται για **δανεισμό** μιας μεθόδου – τεχνικής που αναφέρεται ως κύκλος ειρήνης από το Ινστιτούτο Επικοινωνίας και Διαχείρισης Συγκρούσεων D.U.C.K.S⁴⁵ Ένα άτομο το οποίο θα συμμετείχε στο εργαστήριο και έχει εκπαιδευτεί σε αυτή την μέθοδο - τεχνική, μας πρότεινε πριν το εργαστήριο, να την χρησιμοποιήσουμε λόγω του ότι εξέφραζε τους τρεις βασικούς άξονες που είχαμε ορίσει. Τελικά αποφασίσαμε να την χρησιμοποιήσουμε και να διεξάγει-συντονίσει το συγκεκριμένο άτομο (μιας και είναι εκπαιδευμένο σε αυτό) την συζήτηση.

Η μέθοδος όπως την χρησιμοποιήσαμε εμείς έχει ως εξής: Συνεχίζουμε να βρισκόμαστε σε κύκλο. Υπάρχει ένας συντονιστής (το άτομο που αναφέρθηκε προηγουμένως). Ο συντονιστής ενημερώνει για τους κανόνες του κύκλου οι οποίοι είναι: Τον λόγο έχει μόνο όποιος κρατάει το κηρύκειο (ένα τυχαίο αντικείμενο), δεν επιτρέπεται να τον διακόπτουμε, να σχολιάζουμε και να δείχνουμε με οποιονδήποτε τρόπο ότι δεν έχουμε τη προσοχή μας σε εκείνον. Με αυτό τον κανόνα το κάθε άτομο μπορεί να έχει όσο χρόνο χρειάζεται για να εκφραστεί ελεύθερα και απαιτεί την προσοχή όλων προς το άτομο που μιλάει ώστε να υπάρχει σεβασμός στον λόγο του κάθε ένα. Ο επόμενος από αυτόν που μιλάει θα πρέπει να επαναλάβει τα λόγια του προηγούμενου. Ο λόγος που υπάρχει αυτός ο κανόνας στηρίζεται στην ενεργητική ακρόαση με κύριο στόχο να κατανοήσουμε όσο το δυνατόν καλύτερα με βάση την δική του οπτική, αυτό που εκφράζει ο προηγούμενος ομιλητής. Ό,τι ειπωθεί κατά τη διάρκεια του κύκλου μπορεί να συζητηθεί στο τέλος της διαδικασίας χωρίς να υπάρξει οποιαδήποτε κριτική, με απόλυτο σεβασμό στους συμμετέχοντες και σε όσα έχουν πει και μετά το πέρας της συνάντησης «δεσμεύονται» στο ότι εάν επιθυμούν να μοιραστούν την εμπειρία τους θα σεβαστούν την ανωνυμία των υπόλοιπων συμμετεχόντων. Αυτή η δέσμευση αφορά κυρίως την δημιουργία ασφαλές πλαισίου

⁴⁵ Δεν διαθέτουμε ακριβής επιστημονική διατύπωσή της και περεταίρω στοιχεία.

έκφρασης. Σε κάθε κύκλο συνηθίζεται να υπάρχει στο κέντρο ένα αντικείμενο που βοηθά στην συγκέντρωση των συμμετεχόντων και υπάρχουν τρεις σταθερές ερωτήσεις:

Τι είναι για εσένα το κοινωνικό άγχος;

Πως εκφράζεται στη ζωή σου το κοινωνικό άγχος;

Τι μπορείς να κάνεις εσύ για να έχεις λιγότερο κοινωνικό άγχος;

Αφού όλοι οι συμμετέχοντες συμφωνήσουν σε αυτούς τους κανόνες τίθεται το πρώτο ερώτημα, απαντάνε όλοι και μετά πάμε στην επόμενη ερώτηση. Μετά το τέλος του κύκλου και αφού έχουν απαντηθεί από όλους και οι τρεις ερωτήσεις, γίνεται περαιτέρω συζήτηση, τίθενται απορίες, ζητούνται διευκρινήσεις ή προσθέτουμε κάτι.

Οι απαντήσεις που δόθηκαν και η συζήτηση που έγινε μετά τον κύκλο αποτελούσαν ένα κύριο σημείο του εργαστηρίου που περιείχε την έκφραση του βιώματος σε σχέση με την κοινωνική αδεξιότητα όπου ακούστηκαν οι φωνές όλων με πολύ λειτουργικό τρόπο όσον αφορά την δυσκολία που πιθανότατα να ενείχε η συζήτηση αυτή. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η ταύτιση όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η οποία οδήγησε στο να εκφράσουμε όλοι πολύ ανοιχτά και αρκετά εύκολα το βίωμά μας παρόλο που γενικότερα, το θέμα της κοινωνικής αδεξιότητας φαίνεται να είναι κάτι που δύσκολα μοιράζεται το άτομο. Το ότι μοιραζόμασταν κάτι τόσο κοινό, που ίσως για κάποιους, θεωρούταν ένα «αδύναμο» σημείο, μπορεί να αποτελέσει αφορμή για έναν μακροσκελή σχολιασμό, από την άποψη της εθνογραφικής έρευνας, με αναφορές στην ανθρωπολογία οίκου (βλ. σελ. 16-17), τον ρόλο που έχει, ή πρέπει να έχει, ο ερευνητής απέναντι στους πληροφορητές και το πως αντλεί τέτοιες «ευαίσθητες», ίσως, πληροφορίες από αυτούς.

Εδώ θα γίνει μια αναφορά στα πιο ενδιαφέροντα σημεία της συζήτησης, παραθέτοντας κάποια αποσπάσματα της απομαγνητοφώνησης του εργαστηρίου (με την διατήρηση της ανωνυμίας).

Απαντήσεις στην πρώτη ερώτηση αφορούσαν τα εξής: μια κοινή αναφορά δυσκολίας για όλους ήταν η πεποίθηση πως βρίσκονται στο επίκεντρο και πιθανώς θα κριθούν δυσμενώς, πως δεν γνωρίζουν πως πρέπει να μιλήσουν η να φερθούν, άγχος κυρίως όταν βρίσκονται με άγνωστα άτομα ή κάπου μόνοι τους. Αναφέρεται μεμονωμένα η δυσκολία σε μια ομιλία ή παρουσίαση μπροστά σε κάποιο κοινό και ότι ένα άτομο έχει αντιμετωπίσει πια τις προαναφερθείσες δυσκολίες. Μια ενδιαφέρουσα απάντηση που

σχετίζεται με την θεωρία του Goffman (σε αναφορά του στον Sartre)⁴⁶ είναι η εξής: το άτομο ανέφερε ότι κρύβεται πίσω απ' τον ρόλο του όταν έχει μια συγκεκριμένη εργασία π.χ. όταν δουλεύει ως σερβιτόρα και όταν δεν έχει ένα συγκεκριμένο ρόλο και είναι μέσα σε κόσμο, νιώθει ότι είναι το επίκεντρο και μπορεί να κριθεί άσχημα για αυτό, με αποτέλεσμα να νιώθει πολύ άβολα. Η ιδιότητα π.χ. του σερβιτόρου όπως την αναφέρει και ο Sartre μπορεί να έχει έναν εθιμοτυπικό και τελετουργικό χαρακτήρα. Από τις κινήσεις που κάνει μέσα στο χώρο μέχρι και τα λόγια που ενδεχομένως να χρειαστεί να πει στους θαμώνες. Αυτές οι επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές υιοθετούνται από τον συγκεκριμένο ρόλο και εκτελούνται μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο.

Κοινές απαντήσεις στην δεύτερη ερώτηση αποτελούσαν οι εξής: μια κοινή απάντηση στην ερώτηση αφορούσε την αποφυγή των νέων γνωριμιών με μικρές παραλλαγές από τον καθένα. Διαπιστώσαμε ότι παρόλο που στο σύνολο των απαντήσεων η κάθε μία διατυπώνονταν λίγο διαφορετικά, το νόημα ήταν το ίδιο με των υπολοίπων. Επιπλέον δόθηκε μια ενδιαφέρουσα απάντηση η οποία αφορούσε ότι το άτομο επέλεγε να επικοινωνήσει αποκλειστικά μέσω των social media με ανθρώπους εκτός του πολύ στενού κύκλου. Δηλαδή, μέσω των social media διακρίνεται ότι υπάρχει μια πιο άνετη αίσθηση και το άτομο νιώθει πολύ πιο άνετα στην συναναστροφή διαμέσου μιας πλατφόρμας χωρίς να υπάρχει προσωπική επαφή δια ζώσης.

Κοινές απαντήσεις στην τρίτη ερώτηση αποτελούσαν οι εξής: η πρώτη ήταν πως «δεν πρέπει να παίρνω την ζωή τόσο στα σοβαρά». Η δεύτερη ήταν ότι «θα πρέπει να εκτεθώ στο φόβο έτσι ώστε να μπορέσω να τον ξεπεράσω». Μια ακόμα κοινή απάντηση ήταν ότι «θα πρέπει να μην σκέφτομαι ότι οι άλλοι θα ασχολούνται μαζί μου». Από τις απαντήσεις που δόθηκαν μπορούμε να διακρίνουμε ότι υπάρχουν διάφορες τοποθετήσεις ως προς τον τρόπο με τον οποίο μπορεί κάποιος να ελαττώσει το άγχος και τον φόβο.

Αρκετά ενδιαφέρουσα απάντηση ήταν η εξής (από απομαγνητοφώνηση εργαστηρίου):^{ix} *«Λοιπόν εγώ αυτό που κάνω γενικά να το ξεπεράσω λίγο όταν μιλάω σε αγνώστους σκέφτομαι ότι οι άλλοι είναι γυμνοί. [...]*

Στο τέλος της συζήτησης έγινε σχολιασμός αυτής της απάντησης, όπου το άτομο που εξέφρασε αυτή την απάντηση είπε πως το να «φαντάζεται» τους άλλους γυμνούς, (σε

⁴⁶ Marvin Carlson. PERFORMANCE: ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ. Αθήνα: Παπαζήση. 2014. Σελ.152-53

περιπτώσεις που η εκάστοτε κατάσταση δημιουργεί έντονο άγχος) το βοηθάει να νιώθει ότι δεν είναι μόνο εκείνο εκτεθειμένο αλλά υφίστανται στο μυαλό του μια ύψιστη μορφή έκθεσης για τους «άλλους» και έτσι μετατοπίζεται το επίκεντρο της έκθεσης οπότε βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο. Με αυτή την σκέψη οι άλλοι δεν έχουν το δικαίωμα της κριτικής απέναντί της εφόσον κι αυτοί εκτίθενται.

Σημαντικό εδώ είναι να αναφερθούν κάποια στοιχεία των συμμετεχόντων που διαφοροποίησαν κατά κάποιο τρόπο τον τρόπο που αντιμετωπίζεται η κοινωνική αδεξιότητα από άτομο σε άτομο. Οι έξι στους επτά είχαν καταγωγή από τον Βόλο και το ένα άτομο από μια πολύ μεγαλύτερη πόλη της Ελλάδας. Οι δύο από τους έξι (οι οποίοι ήταν και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία) είχαν ζήσει εκτός Βόλου για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα. Από τις συζητήσεις που έγιναν και τις απαντήσεις που δόθηκαν φάνηκε πως όσοι ζουν ή ζούσαν εκτός Βόλου είχαν αναπτύξει περισσότερες δεξιότητες επικοινωνίας ή αντιμετώπιζαν κάποιες απ' τις δυσκολίες τους «πιο λειτουργικά» από τους υπόλοιπους που δεν είχαν ζήσει ακόμη μόνοι τους σε κάποια άλλη πόλη. Μπορούμε να συμπεράνουμε πως ίσως εάν η τοπογραφική θέση των ατόμων αλλάξει, σχεδόν αναγκαστικά, μπορεί να επηρεάσει τις αφορμές για διάθεση κοινωνικοποίησης (άρα και ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων ή εύρεσης λειτουργικότερων τρόπων αλληλεπίδρασης).

4η ενότητα: απόδοση της εμπειρίας με δημιουργικό τρόπο

Σε αυτή την ενότητα το εργαστήριο είχε φτάσει προς το τέλος του. Θεωρήσαμε σκόπιμο να αποτυπώσουμε με δημιουργικό τρόπο την εμπειρία μας και τυχόν σκέψεις από αυτό. Πιο αναλυτικά μοιράσαμε τετράδια στους συμμετέχοντες τα οποία είχαμε δημιουργήσει εμείς από πριν με σκοπό να αποτυπώσουμε την εμπειρία μας με δημιουργικό τρόπο. Για αρχή ζητήσαμε να αποτυπώσουν ελεύθερα ό,τι θα μπορούσε να σχετίζεται με την εμπειρία του εργαστηρίου είτε με γραφή είτε με σχέδιο. Στη συνέχεια, με τη χρήση μιας παραλλαγής του παιχνιδιού «μουσικές καρέκλες» είχαμε ως σκοπό να περάσουν όλα τα τετράδια από όλους. Τα τετράδια είχαν πάνω έναν αριθμό από το 1 ως το 7. Επίσης είχαμε ετοιμάσει επτά χαρτάκια τα οποία έγραφαν όλους τους αριθμούς από 1 ως το 7. Το σκεπτικό πίσω από αυτό ήταν ότι για να βγει κάτι συλλογικό θα έπρεπε να περάσουν τα τετράδια από όλους έτσι ώστε να σχεδιάσουμε και να γράψουμε σε όλα. Έτσι βάζαμε μουσική την ώρα που σχεδιάζαμε και γράφαμε, η οποία όταν σταματούσε αφήναμε όλοι τα τετράδια στο κέντρο του κύκλου και σημειώναμε ποιον αριθμό τετραδίου επιλέξαμε. Στη συνέχεια, όταν

ξεκινούσε και πάλι η μουσική έπρεπε γρήγορα να πάρουμε κάποιο διαφορετικό και να επαναλάβουμε την διαδικασία. Αυτό έγινε 7 φορές όσα άτομα δηλαδή, ήμασταν. Με αυτόν τον τρόπο καταφέραμε να περάσουν τα τετράδια από όλους δημιουργώντας ένα συλλογικό αποτέλεσμα. Κατά την διάρκεια του παιχνιδιού υπήρχε έντονος ενθουσιασμός, γέλια και γρήγορες κινήσεις από όλους τους συμμετέχοντες συμπεριλαμβανομένων και εμάς. Όταν ολοκληρώθηκε το παιχνίδι οι συμμετέχοντες ήταν ενθουσιασμένοι που αποτύπωσαν την εμπειρία τους με αυτόν τον δημιουργικό τρόπο. Το τελικό αποτέλεσμα ήταν εξαιρετικά ενδιαφέρον. Κατά την ανάγνωση βλέπαμε το τι είχε γράψει και σχεδιάσει ο καθένας συμπληρώνοντας και κάτι δικό του στο προηγούμενο. Το αποτέλεσμα αυτής της δραστηριότητας συνολικά μπορείτε να το δείτε στο παράθεμα.^x

Συμπέρασμα

Η αφητηρία της έρευνας ήταν τα δύο (αυτό)εθνογραφικά κείμενα. Διαμέσου του (αυτό)αναστοχασμού, ανακαλύψαμε κοινά σημεία τα οποία σχετίζονται με την αποτυχία επιτέλεσης ενός κοινωνικού ρόλου στην καθημερινή ζωή. Από την (αυτό)αναστοχαστική προσέγγιση διαπιστώσαμε ότι η θεωρία που μελετήσαμε βρίσκει εφαρμογή στα κείμενά μας αποδεικνύοντας έτσι την θεωρία του Goffman, ότι στην καθημερινή ζωή επιτελούμε διάφορους ρόλους. Άλλοτε όμως με επιτυχία και άλλοτε με δυσκολία. Έπειτα, η έρευνα διευρύνθηκε μέσω του εργαστηρίου, που έγινε με σκοπό μια ευρύτερη συλλογική παρατήρηση της έκφρασης και της επιτέλεσης του εαυτού στα πλαίσια της κοινωνικής αλληλεπίδρασης με την επιρροή της κοινωνικής αδεξιότητας. Μέσα από τις δημιουργικές πρακτικές που εφαρμόστηκαν δημιουργήθηκε ένα οικείο κλίμα και οι συμμετέχοντες (και εμείς) μέσα από την ανοιχτή συζήτηση και αυτές τις δραστηριότητες καταφέραμε να εκφράσουμε ελεύθερα τις σκέψεις μας, στις οποίες υπήρχαν πολλά κοινά σημεία που ταυτιζόμασταν. Αξιοσημείωτο είναι ότι στην αλληλεπίδραση μεταξύ μας, υπήρξε μια θετική επίδραση η οποία φάνηκε μέσα από τα τετράδια. Παρόλο που το εργαστήριο δεν είχε ψυχοθεραπευτικό χαρακτήρα, στο τέλος νιώσαμε όλοι μια ανακούφιση και ότι βγάζουμε ένα βάρος από μέσα μας. Σκοπός μας ήταν να οργανώσουμε επίσης, ένα δεύτερο εργαστήριο εφαρμόζοντας πιο δυναμικά και άλλες πρακτικές επιτέλεσης και έκφρασης όμως αυτό δεν ήταν δυνατό λόγω χρονικών περιορισμών στα πλαίσια της εργασίας μας.

Μέσω της έρευνας, προκύπτουν διάφορες συνδέσεις μεταξύ της θεωρίας του Goffman και της κοινωνικής αδεξιότητας. Αυτή που διαφαίνεται πιο έντονα, είναι η «αποτυχία» επιτέλεσης ορισμένων κοινωνικών ρόλων λόγω της κοινωνικής αδεξιότητας με την θεωρία του Goffman που ορίζει την κοινωνική ζωή ως ένα «κοινωνικό θέατρο». Όπως τα άτομα με κοινωνική αδεξιότητα αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις των ρόλων που ορίζονται από το κοινωνικό σύνολο, έτσι ένας «ηθοποιός» σύμφωνα με τον Goffman, δυνητικά, αδυνατεί να επιτελέσει τον ρόλο του και να ακολουθήσει τις οδηγίες του «σκηνοθέτη». Πότε όμως και ποιους ρόλους μπορεί να επιτελέσει «καλά» ένα άτομο με κοινωνική αδεξιότητα; Διαπιστώσαμε ότι ο ρόλος που παίζει «καλύτερα» ένα άτομο, συχνά, είναι αυτός που τείνει να γνωρίζει πως να τον επιτελέσει επακριβώς. Ο άλλος παράγοντας είναι το κοινό το οποίο τον παρακολουθεί. Όταν οι ρόλοι και οι όροι της παράστασης είναι γνωστοί

και στις δύο πλευρές, δεν υφίσταται αυστηρή κριτική στον «ηθοποιό» (βλ. φίλοι, οικογένεια, «ασφαλή περιβάλλοντα» που ταυτίζονται με αυτόν). Φαίνεται λοιπόν, πως η κοινωνική αδεξιότητα συνάδει με την αδυναμία επιτέλεσης ορισμένων και συγκεκριμένων κοινωνικών ρόλων, δηλαδή αυτών που δεν γνωρίζει πως να τους επιτελέσει. Θα μπορούσαμε να πούμε, πως το άτομο που δεν έχει δημιουργήσει κατάλληλα «προσωπεία», σύμφωνα με τον Park, που να ανταποκρίνονται σε μη γνώριμες κοινωνικές συνθήκες. Αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει στο να προστατεύει το προσωπείο του, το οποίο θεωρεί εύθραυστο ή όχι απόλυτα ταυτισμένο με τον «εαυτό» του. Επομένως, δημιουργείται ο φόβος ή κίνδυνος, ο οποιοσδήποτε στον οποίο εκτίθεται να έχει την «δύναμη» να του το αφαιρέσει και να μην γνωρίζει ποιο είναι το προσωπείο ή ο ρόλος που «πρέπει» να πάρει στην συνέχεια.

Συνολικά, η αποτυχία επιτέλεσης του εαυτού μέσα στην καθημερινότητα εκφράζεται πιο πρακτικά με διάφορους τρόπους, η φωνή, ο λόγος, η θέση στο χώρο, η οπτική επαφή και το βλέμμα παίζουν σημαντικό ρόλο. Πιο συγκεκριμένα η τρεμάμενη φωνή, η φωνή που χαμηλώνει τον τόνο της γιατί δεν είναι σίγουρη, ο λόγος που εκφράζεται διακεκομμένα, σπασμωδικά και μπερδεύεται και δεν ξέρει πως να εκφραστεί, η θέση στο χώρο που δεν ταιριάζει... και όταν δεν ταιριάζει αναζητείται άμεσα μια άλλη, για να βρεθεί ο ρόλος της παράστασης όσο πιο γρήγορα γίνεται. Η θέση του χώρου επίσης, που εκλαμβάνεται ως επίκεντρο και με κάθε τρόπο θέλει να αλλάξει και να ολισθήσει πάλι προς το προσκίνητο, η οπτική επαφή που κάνει το άτομο να πιστεύει ότι είναι σε αυτή την θέση του επίκεντρου και το βλέμμα που αποφεύγεται για τον λόγο αυτό... Όλα τα παραπάνω μπορεί να είναι ενδεχόμενες αποτυχίες επιτέλεσης του εαυτού (λόγω της κοινωνικής αδεξιότητας) υπό συγκεκριμένες συνθήκες. Εδώ είναι πολύ σημαντικό να αναφέρουμε ότι αυτό το συμπέρασμα ενέχει τον κίνδυνο να θεωρηθεί αυτονόητο, ότι η κοινωνική αδεξιότητα είναι άρρητα συνδεδεμένη με την «αποτυχία» της επιτέλεσης. Για αυτό τον λόγο, επισημαίνουμε, ότι η αποτυχία ή αδυναμία της επιτέλεσης (όπως εννοείται στην εργασία μας) μπορεί να αφορά συγκεκριμένες περιπτώσεις, καταστάσεις, ρόλους και εκφράζεται μέσα από τις εμπειρίες και το βίωμα επτά συγκεκριμένων ανθρώπων μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο. Οι έννοιες «αποτυχία» και «αδεξιότητα» ή «αδυναμία», κατανοούμε πως έχουν αρνητικό πρόσημο στα πλαίσια αυτής της εργασίας και ίσως θα ήταν άξιο αναφοράς πως η κοινωνική αδεξιότητα μπορεί να ενέχει και θετικά στοιχεία σε ένα

άτομο (βλ. ένα άτομο που δεν μιλάει σε μια παρέα πολύ, μπορεί να είναι πολύ καλός ακροατής).

Η εργασία μας αποτελεί μια πρώτη εξερεύνηση των τρόπων όπου η κοινωνική αδεξιότητα επηρεάζει την επιτέλεση του εαυτού στην καθημερινή ζωή. Σε δεύτερο χρόνο θα μπορούσε να ερευνηθεί αυτό το θέμα σε διάφορες πιο συγκεκριμένες πτυχές της καθημερινής ζωής μιας και αυτές είναι πολλαπλές, αλλά και να αναζητηθούν περεταίρω ζητήματα που μπορεί να προκύπτουν όπως: επιρροή των social media, ζητήματα φύλου, επίδραση της πανδημίας, διαφοροποιημένες εννοιολογήσεις των όρων αδεξιότητα – δυσκολία – αποτυχία και περεταίρω έρευνα στην σχέση τοπικότητας και επιρροής της κοινωνικής αδεξιότητας. Επίσης θα είχε ενδιαφέρον αυτό να συμβεί και με μια πιο καλλιτεχνική προσέγγιση (π.χ. εικαστική, θεατρική, οπτικοακουστική).

Βιβλιογραφία

- Association, A. P. (2000). *DSM-IV-TR, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. American Psychiatric Association Publishing.
- Carlson, M. (2014). *PERFORMANCE: ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ*. (Ε. Ράπτου, Επιμ.) Αθήνα: Παπαζήση.
- Clifford, J. (1986). *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. (G. Marcus, Επιμ.) Berkeley: University of California Press.
- Conquergood, D. (1998). Beyond the text: Toward a performative cultural politics. Στο S. J. Daily (Επιμ.), *The future of performance studies: Visions and revisions* (σσ. 25-36). Annandale, VA: National Communication Association.
- Conquergood, D. (2002). Performance Studies, Interventions and Radical Research. *TDR: The Drama Review*(46), σσ. 145-156.
- Conquergood, D. (2009). Performing as a moral act: Ethical dimensions of the ethnography of performance. Ανάκτηση Ιουνίου 9, 2023, από <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10462938509391578>
- Denzin, N. K. (2003). *Performance Ethnography, Critical Pedagogy and the Politics of Culture*. SAGE PUBLICATIONS.
- Goffman, E. (1996). *ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ, Δύο μελέτες στην κοινωνιολογία της αλληλεπίδρασης*. Αλεξάνδρεια.
- Goffman, E. (2006). *Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ*. Αλεξάνδρεια.
- Loizos, P. (1992). «Εθνογραφία φιλική προς τους Χρήστες: Προβλήματα μεθόδου και γραφής στην ανθρωπολογία». Στο *Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Ε. Παπαταζιάρχης, Θ. Παραδέλλης. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Lu, J. (2021). Using autoethnographic reflections to heal: Walking out of depression, anxiety and stress. Ανάκτηση Ιουνίου 9, 2023, από <https://www.semanticscholar.org/paper/Using-autoethnographic-reflections-to-heal%3A-Walking-Lu/b614d297aea50c818c90aac7febb0e449c04eb41>
- Maurice Bloch, J. C.-M. (2019). *Ανθρωπολογική θεωρία και εθνογραφία, σύγχρονες τάσεις* (4η εκδ.). (Δ. Γέφου-Μαδιανού, Επιμ.) Αθήνα: Πατάκη.
- National Institute of Mental Health. (2022). Anxiety Disorders. Ανάκτηση Ιουνίου 9, 2023, από https://www.nimh.nih.gov/health/topics/anxiety-disorders?fbclid=IwAR02pZ-1KStBXiHA_ZUcLUqAuuWufqBCLigMBBgDEgRZLIFKrLeSbs7Nutc
- National Institute of Mental Health. (2022). Social Anxiety Disorder: More Than Just Shyness. Ανάκτηση Ιουνίου 9, 2023, από <https://www.nimh.nih.gov/health/publications/social-anxiety-disorder-more->

than-just-
shyness?fbclid=IwAR1KiRJ0M2CrnEEEjqr5dOQm4uaWjF2hT19wqgdwrsp
kcuPPoOwyL-PC6s

Park, R. E. (1950). *Race and Culture* (249-50 εκδ.). Glencoe.

Poulos Christopher N., AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION. (2021).
Essentials of Autoethnography. Ανάκτηση Ιουνίου 7, 2023, από
[https://www.apa.org/pubs/books/essentials-autoethnography-sample-
chapter.pdf?fbclid=IwAR0xGL2uXFb2cGk49yY_etwOp_RvwGqagLuVPp7B
Y26XVXtFFyXW_zR7EBs](https://www.apa.org/pubs/books/essentials-autoethnography-sample-chapter.pdf?fbclid=IwAR0xGL2uXFb2cGk49yY_etwOp_RvwGqagLuVPp7BY26XVXtFFyXW_zR7EBs)

Βιλαέτη, Ό. (2007). Τελετουργία, επιτέλεση και τοπικότητα: το εθνογραφικό
παράδειγμα των Κορδελάδων στις Μέλανες Νάξου. Βόλος: Πανεπιστήμιο
Θεσσαλίας - Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας.
Ανάκτηση Ιουνίου 9, 2023, από
[https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/14148/P0014148.pdf?sequen
ce=1&isAllowed=y](https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/14148/P0014148.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Γαρδικιώτης, Α. (χ.χ.). *Κοινωνική επιρροή, επισκόπηση και αξιολόγηση της έρευνας
και των θεωριών*. Gutenberg.

Γκέφου-Μαδιανού. (2011). «Αναστοχασμός, ετερότητα και ανθρωπολογία οίκου:
διλήμματα και αντιπαραθέσεις». Στο *Ανθρωπολογική θεωρία και εθνογραφία:
σύγχρονες τάσεις* (σσ. 365-435). Αθήνα: Πατάκη.

Δόβελος, Ι. (2007). *psychotherapia.gr*. Ανάκτηση Μάιος Πέμπτη, 2023, από
Κοινωνική Φοβία, γνωστή επίσης ως Διαταραχή Κοινωνικού Άγχους:
[https://psychotherapia.gr/v2/%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%
89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-
%CF%86%CE%BF%CE%B2%CE%AF%CE%B1%CE%B3%CE%BD%CF
%89%CF%83%CF%84%CE%AE-
%CE%B5%CF%80%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82-
%CF%89%CF%82-
%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%84/?fbclid=IwAR1rLOL58jnIS6--YRz](https://psychotherapia.gr/v2/%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%86%CE%BF%CE%B2%CE%AF%CE%B1%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%83%CF%84%CE%AE-%CE%B5%CF%80%CE%AF%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%89%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%84/?fbclid=IwAR1rLOL58jnIS6--YRz)

Ινστιτούτο Επικοινωνίας & Διαχείρισης Συγκρούσεων D.U.C.K.S. (χ.χ.). Αθήνα.
Ανάκτηση Ιουνίου 14, 2023, από <https://www.ducks.gr/>

Ιωάννης, Κ. Α. (2010). Θεωρητική προσέγγιση του κοινωνικού άγχους από εξελικτική
οπτική. Theoretical approach of social anxiety from evolutionary point of
view. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα
Ψυχολογίας. doi:10.26262/heal.auth.ir.123012

Κασσαβέτη, Ο.-Ε. (2022). *Αυτοεθνογραφία, Life after folk-life*. Αθήνα: Dolce.

Κοινωνικο-πολιτισμική μάθηση για νέους σε μετακινούμενες κοινωνίες. (χ.χ.).
Ανάκτηση Ιουνίου 7, 2023, από <http://slyms.uth.gr/el/ethnography-gr/>

Μέλλου, Α. (2012). *Εφαρμογή κι Αξιολόγηση Ψυχοεκπαιδευτικού Προγράμματος για
τη Μείωση του Κοινωνικού Άγχους και των Συμπτωμάτων Κατάθλιψης σε
Παιδιά του Δημοτικού μέσω της Ενίσχυσης των Κοινωνικών τους Δεξιοτήτων*.

- Μπέργερ Πέτερ, Τ. Λ. (2003). *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας*. (Δ. Μ. Γεράσιμος Κουζέλης, Επιμ.) Αθήνα: Νήσος.
- ΝτεΣερτώ, Μ. (2010). *Επινοώντας την καθημερινή πρακτική, η πολύτροπη τέχνη του πράττειν*. (Κ. Καψάμπελη, Μεταφρ.) Αθήνα: Σμίλη.
- Παπαταξιάρχης, Ε. (2020, Σεπτέμβριος). ΤΟ «ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ», ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΑΝΤΙΔΟΤΟ ΣΤΗΝ ΠΑΝΔΗΜΙΑ; ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΙΚΙΑΚΟ ΧΩΡΟ ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ. *Σύγχρονα Θέματα*(149), σσ. 63-74.
- Παπαχριστοφόρου, Μ. (2022). *Ο ΕΑΥΤΟΣ ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΕΛΕΣΗ*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Παπουλίδη, Ε. Α. (2020). *Ανοίκεια και υψηλή διάσταση της χωρικότητας: η περίπτωση του εξαίσιου πτώματος*.
- Στεφάνου, Α. (2021). *Η Ενεργητική Ακρόαση στην Ψυχιατρική Συνέντευξη: Εκπαιδύοντας Προπτυχιακούς Φοιτητές Ιατρικής*.
- Χατζηπροκοπίου, Μ. (2021). Καλλιτεχνική έρευνα: μέθοδοι και κατευθύνσεις, Εθνογραφία, επιτέλεση, μυθοπλασία: τρεις μεθοδολογικές σημειώσεις. *Σκηνή*(0(12), σσ. 53-61. doi:<https://doi.org/10.26262/skene.v0i12.8249>

Παράρτημα

ⁱ Σύμφωνα με το DSM IV-TR, τα κριτήρια για την **κοινωνική φοβία** είναι: Έντονος και διαρκής φόβος μίας ή περισσότερων κοινωνικών καταστάσεων ή καταστάσεων που απαιτούν έκθεση μπροστά σε αγνώστους ή σε ενδεχόμενη κριτική. Το άτομο φοβάται ότι θα ενεργήσει με τρόπο που θα το ταπεινώσει ή θα το φέρει σε αμηχανία.

Έκθεση στην φοβική κατάσταση οδηγεί σχεδόν πάντα σε άγχος, το οποίο μπορεί να πάρει και την μορφή πανικού.

Το άτομο αναγνωρίζει ότι ο φόβος είναι υπερβολικός και παράλογος.

Η κατάσταση που προκαλεί τον φόβο αποφεύγεται ή υποφέρεται με έντονο άγχος.

Η αποφυγή, η αγχώδης αναμονή ή υποκειμενική ενόχληση θα πρέπει να δημιουργεί προβλήματα στην καθημερινή λειτουργία του ατόμου (επαγγελματική ή κοινωνική ζωή του ατόμου)

Για να γίνει η διάγνωση σε ανηλίκους η φοβία πρέπει να διαρκέσει τουλάχιστον 6 μήνες.

ⁱⁱ *«Η πανδημία του κορωνοϊού έπαιξε και αυτή σημαντικό ρόλο στην κοινωνικοποίησή μου, ήταν η πρώτη φορά που μπήκαμε σε καραντίνα. Εκείνη η περίοδος ήταν πολύ σημαντική, γιατί μόλις είχα περάσει στο πανεπιστήμιο και ξεκινούσα να κάνω νέες παρέες. Αυτό αναχαιτίστηκε αμέσως μόλις τέθηκαν σε ισχύ τα μέτρα. Οι επαφές μας ήταν και στην πλειοψηφία τους πραγματοποιούνταν δια μέσου ηλεκτρονικής επικοινωνίας κυρίως με βιντεοκλήσεις. Αυτό προσωπικά, όξυνε ακόμα περισσότερο τη σχέση μου με την κοινωνία διότι η κατάσταση τότε με «ανάγκαζε» να συναναστρέφομαι με τον κόσμο από την ασφάλεια του σπιτιού μου. Τα μαθήματα στο πανεπιστήμιο γινόταν εξ' αποστάσεως. Στα μαθήματα, όταν ήταν η σειρά μου να μιλήσω, ντρεπόμουν να εμφανιστώ στην κάμερα. Για να μπορέσω να «προστατέψω» τον εαυτό μου από την έκθεση, προσποιούμουν ότι δεν είχα καλή σύνδεση στο διαδίκτυο, με το σκεπτικό ότι αυτό θα «δικαιολογούσε» το ότι δεν μπορώ να εμφανιστώ στην οθόνη.»*

ⁱⁱⁱ *«Για τις ανάγκες της πτυχιακής εργασίας χρειάστηκε να μεταβώ σ' ένα βιβλιοπωλείο για να εκτυπώσω μερικές σελίδες. Έτσι λοιπόν πήγα, και εκτύπωσα αυτές τις σελίδες.*

Κατέβηκα στο ταμείο που εκείνη την ώρα ήταν δύο υπάλληλοι και άλλος κόσμος που χάζευε τα προϊόντα στα ράφια. Εγώ πήγα και στάθηκα μπροστά από τον πάγκο του ταμείου για να εξυπηρετηθώ. Οι υπάλληλοι από την άλλη, ενώ ήταν μπροστά μου δεν με είχαν δει διότι είχαν πιάσει την κουβέντα μεταξύ τους. Εγώ περίμενα εκεί λέγοντας από μέσα μου: «μην ανησυχείς Βασίλη, θα σε δουν και θα πληρώσεις... ηρέμησε». Οπότε αυτό που έκανα ήταν να περιμένω υπομονετικά στο ταμείο. Εκείνοι όμως εξακολουθούσαν να μην με βλέπουν και η ώρα περνούσε. Σιγά σιγά άρχισα να αγχώνομαι και δεν ήξερα τι να κάνω για να μην νιώσω εγώ άβολα αλλά και να μην φέρω τους υπαλλήλους σε δύσκολη θέση. Δεν ήξερα αν έπρεπε να τους φωνάξω ευγενικά και να τους πω ότι περιμένω να πληρώσω ή απλά να περιμένω να με δουν από μόνοι τους. Ακόμα και το τελευταίο να γινόταν πάλι θα αισθανόμουν άβολα γιατί ήδη είχα αρκετή ώρα αναμονής. Οπότε σκέφτηκα έναν αρκετά αστείο τρόπο για μπορέσω να το κάνω να μην φανεί άβολο. Άρχισα να κοιτάω και εγώ δεξιά και αριστερά στα ράφια, και έκανα ότι ψάχνω να αγοράσω κάτι ακόμα, πέρα από της εκτυπώσεις. Μετά από λίγο, με πήραν χαμπάρι και ήρθαν να με εξυπηρετήσουν, όπου και εκεί έληξε όλο αυτό το πολύ αστείο «σόου» που έκανα μόνο και μόνο για να μην νιώσω άβολα. Δεν γνωρίζω το κατά πόσο είχε λογική όλο αυτό όμως σίγουρα είχε πολύ πλάκα και πιστεύω ότι δεν θα είναι η τελευταία φορά που θα μου συμβεί κάτι τέτοιο.»

^{iv} «Ένα αρκετά συχνό φαινόμενο που συμβαίνει στον δημόσιο χώρο και μου δημιουργεί πρόβλημα είναι όταν πρέπει να διασχίσω τον δρόμο από κάποια διάβαση πεζών. Στην Ελλάδα, όπως είναι γνωστό, οι οδηγοί όταν περνούν από στις διαβάσεις πεζών, μάλλον δεν γνωρίζουν ότι έχουν υποχρέωση να παραχωρήσουν προτεραιότητα στους πεζούς, με ότι προβλήματα συνεπάγεται αυτό. Εγώ αρκετές φορές έχω βρεθεί σε πολύ αμήχανες στιγμές κατά τις οποίες από πριν «σχεδιάζω» το πως θα πρέπει να φερθώ έτσι ώστε να περάσω με ασφάλεια το δρόμο. Πλησιάζοντας στην διάβαση με πιάνει άγχος και λέω από μέσα μου: «Βασίλη τι θα κάνεις έτσι ώστε να καταφέρεις να περάσεις το δρόμο και να παραμείνεις ζωντανός;». Οπότε, κοντοστέκομαι λίγο πριν την διάβαση, κρατώντας το κινητό μου τηλέφωνο και κάνοντας ότι κάτι κοιτάω μέχρι να περάσουν όλα τα οχήματα, χωρίς να έχω το «άγχος» για το αν θα με αφήσουν να περάσω ή όχι. Αυτό δεν συμβαίνει πάντα, είναι μια δικιά μου «άμυνα» που έχω αναπτύξει προσπαθώντας να πείσω τον εαυτό μου ότι όλο αυτό είναι φυσιολογικό. Δεν γνωρίζω αν και άλλοι άνθρωποι έχουν

την ίδια αντίδραση, πάντως η δική μου, αν και τελείως παράλογη, είναι αποτελεσματική και με έχει προστατεύσει πολλές φορές.»

^v «Μέχρι την Β΄ γυμνασίου δεν είχα φίλους και παρέες και συναναστρεφόμουν με την κατά 2 χρόνια μικρότερη αδερφή μου και τις φίλες της. Στην δευτέρα, γνώρισα τη Μαρία. Αυτή ήταν η περίοδος που άρχισα επιτέλους για πρώτη φορά να βγαίνω έστω στη γειτονιά. Μέχρι τότε εννοείται, δεν είχα πάει ποτέ μόνη μου στο κέντρο της πόλης, δεν είχα μπει σε λεωφορείο μόνη μου, δεν είχα βγει μακριά από το στενάκι του σπιτιού μου, μιας και η άποψη των γονιών μου, πως αυτά ενέχουν κινδύνους, λειτούργησε αποτρεπτικά. Με την Μαρία συνέχιζα να είμαι αόρατη, μιας και εκείνη ως μεγαλύτερη ήταν πολύ ομιλητική, ανοιχτή με όλους και ιδιαίτερα κοινωνική.»

^{vi} «Η επόμενη ευκαιρία κοινωνικοποίησης από ότι φαίνεται είναι στο λύκειο. Εκεί τα πήγα λίγο καλύτερα ξέροντας ότι έχω την ευκαιρία. Τώρα που δε με ξέρει κανείς. Τα πράγματα κύλισαν λίγο πιο «φυσιολογικά», πιο αυτόματα, όπως μάλλον όφειλαν να γίνουν σ' αυτές τις ηλικίες. Με πλησίασαν, ανοίχτηκα, βρήκα ένα ρόλο σε μια παρέα. Λίγο αργότερα ήρθε και ο «κλασικός» εφηβικός έρωτας που πάλι με έκανε να μην αναζητώ ιδιαίτερα σχέσεις με τους άλλους. Για καλή μου τύχη, όμως, εντάχθηκε κι εκείνος στη παρέα κι έτσι κράτησα τη σχέση μου και με τους υπόλοιπους.»

^{vii} «Σκέφτομαι ότι δεν πρόκειται να καταλάβουν, αυτό που θα κάνω μεγάλη προσπάθεια, να εξηγήσω όπως το έχω στο μυαλό μου. Πολύ περίπλοκα όλα, τι θα σκεφτούν για μένα από αυτό που θα πω; Πως θα το διατυπώσω; Θα είναι αστείο; Θα το καταλάβουν; Θα γελάσουν; Τι στο καλό να πω σ' αυτό το αναθεματισμένο τηλέφωνο, μιλ, μήνυμα, που πρέπει να απαντήσω; Πως να ξεκινήσω; Τι κάνετε; Πως πάει; Τι λέει; Η συνέχεια; Πρέπει να βάλω σε μια δομή, μια σειρά αυτά που σκέφτομαι και θέλω να πω. Είναι πολλά και περίπλοκα, άντε εξήγησέ τα... Και η σιωπή; Τα εμμμμ.....;; Άντε πες! Μίλα μωρέ.....! Τι περιμένεις από μένα να συνεχίσω συζήτηση; Δε ξέρω τι πρέπει να πω.... Απλά αυτό είναι. Νιώθω άβολα στις τυπικές ερωτήσεις.... Να απαντήσω κάτι απλό; Λογικά κάτι που θα λένε όλοι; Να απαντήσω κάτι και καλά, αστείο και έξυπνο; Τι;;;;; Τι λες μωρέ; Απλά απάντα κάτι.... ΤΥΠΙΚΟ!!!!!»

^{viii} «Συναναστροφή με συγγενικό πρόσωπο: Γυρνάμε από το πανεπιστήμιο με το Βασίλη και περπατάμε στην Ερμού πηγαίνοντας προς τη στάση. Πετυχαίνω μία από τις ξαδέρφες μου με την οποία δεν έχουμε ιδιαίτερα στενές σχέσεις, αλλά προφανώς είναι ένα οικείο πρόσωπο με το οποίο έχουμε βρεθεί σε συζητήσεις. Μας βλέπει και σταματάμε. Πρώτο καμπανάκι που η Αριστέα νιώθει άβολα: Πλησιάζει, χαιρετάει και ταυτόχρονα ανοίγει τα χέρια να με αγκαλιάσει. «Οκειiiiiii, λογικό...πρέπει να το κάνουμε αυτό μάλλον.. γιατί είμαστε ξαδέρφια και θεωρητικά συμπαθιόμαστε μάλλον;;; Ω ναιι...ωραία.» Ευτυχώς ξεκινάει εκείνη: «Τι κάνετε παιδιά, πως είστε;» Ο Βασίλης κλασσικά δεν παίρνει ποτέ το λόγο πρώτος... «Καλά μωρέ, κουρασμένοι, τώρα γυρνάμε από σχολή είχαμε μάθημα, εσύ;». Απαντάει: «Μια χαρά κι εγώ τώρα γυρνάω από δουλειά Πρακτική», ευκαιρία να ρωτήσεις, να πεις κάτι Αριστέα... «Πρακτική;;;Τελειώνεις σχολή;;Πότε κιόλας;;;» Αυτά τα απρόοπτα δε μπορώ με σκάλωσε, είναι μικρότερη... πήρα λίγο χρόνο να σκεφτώ μήπως είμαι τόσο χαζή που δεν έχω ιδέα καν τι έτος μπορεί να είναι η ξαδέρφη μου, και μου φάνηκε περίεργο ενώ μπορεί να είναι λογικό. Παρ' όλα αυτά ρώτησα. Δεν θυμάμαι καν τι μου απάντησε από το άγχος μου μήπως είπα ανοησία. «Ωραία, ωραία, εμείς να πηγαίνουμε μας έχει κόψει η πείνα....» Ανοησίες... ούτε κανπριν λίγο είχαμε φάει, απλά έπρεπε κάτι να της πω για να μη χρειαστεί να σκεφτώ άλλη μια χαζή τυπική ερώτηση, έτσι να πετάξω, για να αποφύγω τη σιωπή. Μπορεί να ήθελε να μας πει και κάτι άλλο; Μπορεί να μας χαιρετούσε εκείνη και να αποχωρούσε χωρίς να φανούμε εμείς οι αγενείς, βιαστικοί και καλά, που δεν θέλαμε να της πολυμιλήσουμε; Δεν ξέρω κι ούτε θα μάθω ποτέ, εγώ ένιωθα ότι έπρεπε να φύγουμε.»

^{ix} Λοιπόν εγώ αυτό που κάνω γενικά να το ξεπεράσω λίγο όταν μιλάω σε αγνώστους σκέφτομαι ότι οι άλλοι είναι γυμνοί.

(γέλια).

Ωστε να αισθάνομαι καλύτερα όταν μιλάω κάποιες φορές το θυμάμαι και το κάνω κάποιες άλλες όχι. Αυτό που έχω κάνει που έκανα παλιότερα και ξέχασα να το πω πριν είναι ότι δεν μπορούσα να πάρω τηλέφωνο ας πούμε να κλείσω ένα ραντεβού σε γιατρό λέμε τώρα

(γέλιο).

Στον γυναικολόγο λέμε τώρα έλεγα τη μάνα μου θα πάρεις εσύ γιατί εγώ δεν μπορώ να μιλήσω τώρα και εκείνη το έκανε μέγα λάθος ότι με άφηνε - έπρεπε να μου πει ότι - έπρεπε να πάρεις εσύ τηλέφωνο ή πως θα πάρω εγώ τώρα και πως θα κλείσω. Μου ήταν πιο εύκολο να πάρω λέμε τώρα για σένα τηλέφωνο και να πω ξέρεις τι θέλω να κλείσω ένα ραντεβού λέμε τώρα για την ..., παρά να πω για εμένα παρόλο που ήτανε γελοίο - αφού δεν σε ακούει δεν υπάρχει λόγος να αγχώνεσαι είναι κάποιος άγνωστος...»

Στο τέλος του κύκλου έγινε σχολιασμός αυτής της απάντησης (διάλογος από απομαγνητοφώνηση εργαστηρίου):

A: Εγώ έχω να ρωτήσω και κάτι ακόμα.. Πώς σε βοηθάει, το να φαντάζεσαι τους άλλους γυμνούς, επειδή σε κάνει να νιώθεις ότι, είναι κι αυτοί εκτεθειμένοι;

B: Ναι..! Ναι.. είναι εκτεθειμένοι..

A: οπότε είσαστε επί ίσοις όροις;

B: ναι.. ότι είναι εκτεθειμένοι, ότι... ντάξει δεν είμαι μόνο εγώ στο επίκεντρο.. ότι αν το σκεφτώ αυτό, σαν να τους βάζω αυτούς στο επίκεντρο..

A: χμχμ, μετατοπίζεται δηλαδή το ποιος εκτίθεται..

B: ναι..

A: Εγώ αυτές τις απορίες είχα..

(γέλια)

Γ: αυτό πολύ.. πάρα πολύ... ενδιαφέρον πάντως..

B: το είχα διαβάσει σε ένα βιβλίο και άρχισα να το.. να το κάνω..

Γ: τώρα που το σκέφτομαι.. δεν έχω κάποιο τέτοιο θέμα, αλλά.. πράγματι βοηθάει αν τον σκεφτείς τον άλλον, γιατί λες ότι αυτή είναι η ύψιστη μορφή έκθεσης (συμφωνούνε όλοι)

B: Ή όταν πρέπει να μιλήσεις σε κόσμο ας πούμε και έχεις ένα κοινό από κάτω..

Γ: Όλους γυμνούς;;; (γέλια)

Β: όλους γυμνούς.. (γέλια)

Γ: τους κάνεις εικόνα;;;

Β: όχι, δεν τους κάνεις εικόνα ότι.. λέμε τώρα (αμήχανο γέλιο) ότι έχει μεγάλο στήθος η μια... (γέλια) μεγάλο κόλο η άλλη λέμε τώρα.. (γέλια) εε ότι είναι γυμνοί ρε παιδί μου, δεν φοράνε ρούχα στην ουσία... οπότε... νταξει... τι ποιο...

Α: ότι είναι εκτεθειμένοι.. είμαστε στο ίδιο επίπεδο...

Β: ναι...!

Α: και δεν θα με κρίνουν, αφού κι αυτοί εκτίθενται...

Β: ναι...

Α: οκευ, ενδιαφέρον...

Γ: πολύ ενδιαφέρον τρόπος...

Β: κάποιες φορές το κάνω, κάποιες φορές δεν εε... δεν μου έρχεται στο μυαλό.. αλλά όταν έχω πάρα πολύ άγχος και πρέπει να μιλήσω σε [...] πρέπει κάτι να πω.... να το σκεφτώ... και και και... (γέλια) το κάνω αυτό για να αισθάνομαι καλύτερα...

^x Τετράδια εντυπώσεων: <https://acrobat.adobe.com/link/review?uri=urn:aaid:scds:US:83525679-1ae8-3e95-8ddf-87c5362c61e4>